

A NEMZETISÉGI ESZME KIFEJLŐDÉSE

i r t a:

GACSAŁYI SÁNDOR

tanárjelölt

Debreczen, 1922. február hó

A 1505

E l ő s z ó.

Ma, midőn Európa képe megváltozott s uj vagy régóta meglévő, de elernyedni látszó népek léptek szörnyű robajjal a történelem színpadára, fölborítva, szétzúzva mindent, mi ellenük szegül, csak egyet ismerve elszentnek, jónak: saját céljukat, - önkéntelenül elénk toltul a kérdés: Melyek s honnan eredtek azok az erők, amelyek ez oly sokáig számításba is alig jövő történelmi tényezőket hatalmakká izmosították s oly hatalmakká, amelyek a bűn legcsekélyebb érzete a lelkiismeret minden tiltakozása nélkül rombolnak le oly történelmi alkotásokat, amelyek hosszú időn át az emberi fejlődés kipróbált s bevált keretei voltak, s amelyeken ezredéves mult zománca ragyogott?

Nincs szükségünk megfeszített figyelemre s erős kritikai érzésre, hogy észre vegyük azt a hatalmaságot, amely leginkább nyomta rá bélyegét az uj alkotásra:

a nemzetiségi eszmét.- Mincs, mert ama bábeli zürzavarra emlékeztető sok nyelvű zsivajból, amelyet Európa népei rendeztek, legélesebben hangzik ki a nemzetiségi eszme harmonája, elnyomva vetélytársait, nem kimélve gyakran a józan észet sem.-

Mikor s hogyan keletkezett korunk tyrannusa? Minő okok szülték e világra? Mit várhat s nyerhet tőle az emberiség? Ezek azok a kérdések, amelyek ajkunkra tolnak s amelyekre feleletet kísérlünk adni.-

A kérdés határozottan aktuális.- Szomorúan aktuális volta, azonban könnyen kétélű fegyverré válhatik annak számára, ki a kérdést az objektivitás szempontjából akarja vizsgálni, mert ha egyrészt a kérdés iránti érdeklődésünket állandóan ébren is tartja, másrészt azon körülménynél fogva, hogy való életünkbe belenyulik, azt módosítja, röviden; reánk állandóan hat, a reánk gyakorolt hatás természete szerint ítélőképességünket befolyásolhatja.- Ugy vagyunk még bizonyos fokig vele, mint a szemünkhöz igen közel tett tárggyal: nem látjuk tisztán s amit nem látunk, azt legtöbbször hajlandók vagyunk egyéni impresszióink alapján megfejteni.-

Feladatunk megoldását más körülmények is megnehezítik.-

A nemzetiségi eszme is mint minden uralkodó principium, - ha uralma nem is volt kizárólagos - mégis igyekezett saját karaktere bélyegét rányomni az oly sokrétűen megnyilvánuló történelmi élet utolsó atomjára is.- Ez sok tekintetben sikerült is! Ez a körülmény azonban nagy mértékben megnehezíti annak feladatát, ki az eszme kifejlődését s hatását tűzte ki feladatául vizsgálni.- Megvizsgálni mindazt, amit az eszme nevében, annak igen sok esetben inkább ösztönük, mint belátásuk által vezetett harcosai cselekedtek s kikutatni az eszmét, mint ható erőt, a legkülönbözőbb alakban megnyilvánuló cselekedetek okai között: oly feladat lenne, amelynek megoldása vaskos kötetek megírását kívánná.- Bármily kívánatos is lenne a feladat mielőbbi megoldása, mégis úgy vélem, hogy annak, ki erre vállalkozni akar, ahhoz, hogy a tünneményes s gyakran zür-zavaros sokféleségben megjelenő események mélyebb értelmét fölfoghassa, elsősorban azokat a rugókat kell kikutatni, amelyekre, mint végokokra a látszólag zavaros események visszavezethetők.- Mert bi-

zonyos az, hogy a nemzetiségi eszme jegyében született események, mégha kaleidoszkopikus sokféleségben tűnnek is föl előttünk, végokaikra s céljaikra nézve - ha teljesen meg nem is egyeznek - egymáshoz igen hasonlatosak s csak a helyi viszonyok különbségei által vannak módosítva.-

Dolgozatom súlypontját ennek megfelelően azon okok kikutatására helyeztem, amelyek eredményeképp a nemzetiségi eszme kifejlődött.- Emellett azonban szükségesnek láttam megvizsgálni azt a viszonyt is, amely a nemzetiségi eszme és a történelmileg kifejlődött államok között keletkezett.- Ez nemcsak munkám kerekessége érdekében látszott kívánatosnak, hanem azért is, mert hazánkban a nemzetiségi eszme jogosultságát, illetve jogosultatlanságát - a kérdés ily szempontból való vizsgálata nélkül - megítélni nem lehet.-

E kérdést tárgyalva kerülni igyekeztem minden olyan érvet, mely a kérdést az érzelmek terére tolná át, ehelyett inkább azokat a reális szálakat igyekeztem kimutatni, amelyek bennünket érdekeink közösségénél fogva összefűznek s amelyek a Kárpátok vizválasz-

tóján belül élő népeknek még az esetben is kötelességükké tennék egy egységes állam alkotását, ha ilyet a múltban nem alkottak volna.-

Munkám minden részében igyekeztem a legteljesebb objektivitás álláspontjára helyezkedni, mert meggyőződésem az, hogy nekünk igazunk bebizonyítására nincs szükségünk másra, mint objektivitásra.-

I.

Fogalmi meghatározások.

A nemzet, nemzetiség fogalmaihoz a közhasználatban igen különböző értelmek tapadnak; ugyyszólván egyéenként váltakozik az a fogalmi kör, melyet vele jelölni akarnak, hol egymással cseréltetnek föl, hol a nép, faj fogalmaival azonosíttatnak. Természetesen e körülmény a kérdés helyes fölfogását igen megnehezíti s a fogalmak körülhatárolását a közhasználat alapján lehetetlené teszi.-

Mindez bizonyos fokig áll a tudós világra is.- A nemzet fogalma - melynek előzetes ismeretét a nemzetiség fogalmának helyes körülírása feltétlenül megkívánja, - itt is elég bonyolult; " az egyik mindazokat, kiket egy állam keretei zárnak egybe, még ha oly kevesen vannak és keverték is egy nemzetté présel össze, a má-

sik a nyelvet és a szokást teszi ismertető jellé, a harmadik a közös származásra hivatkozik, a negyedik a történelmi és szellemi összetartozandóságra, az ötödik a már a közös érzést s az erre irányuló akaratot teszi a nemzetiség alapjává, a hatodik, a mai szokásnak megfelelően hangsúlyozza a közös gazdasági érdekeket, a hetedik megelégszik a közös civilizatio területével, míg a nyolcadik már egyenesen a vallást teszi alapul, ámbár az ókor óta nincs oly vallás, mely csupán egyetlen egy nép sajátja lenne..." 1./

Ez általános zür-zavar folytán, - ha további munkánkat biztos alapokra akarjuk helyezni s el akarjuk kerülni azokat a félreértéseket, amelyek a fogalmak labilis értelmezéséből származhatnak - kötelességünk a szóbanforgó fogalmak precizizozása.--

E feladat megoldásánál leghelyesebbnek látszik a nép fogalmából kiindulni, mert ez egyrészt oly régi, mint maga az emberi társadalom, másrészt azon alacsonyabb fejlődési fokot jelzi, amelyből a nemzet fogalma ki-

¹/Th.Lindner: Geschichtsphilosophie Stuttgart u.Berlin

fejlődött s amelynek ismerete nélkül azt sem érthetjük meg.-

Mi tehát a nép?

Nép alatt oly emberi közöltet értünk, amelyet bizonyos összekötők kapcsolnak mint a származás, nyelv erkölcs, műveltség stb. összefűznek s amely e kapcsolatot sajátos voltánál fogva önálló karakterrel bír.-Lindnernél körülbelül ugyanezt olvashatjuk: " a nép tágabb fogalom, amely általában egy nyelv, szokás származás által természetszerűleg összetartott tömeget jelöl." 1./Itt azonban hiányzik az önálló karakternek a kiemelése, ami pedig mint a nemzetekké vált népek közötti differentiák egyik szülőanyja,- a nemzetiségi eszmének főoka.-

A nép fogalmának meghatározására vonatkozó különböző definíciók felsorolása helyett, - mivel azok labirintikus változatossága az eltévedés veszedelmével fenyeget ^{2/} - inkább arra a kérdésre igyekszünk feleletet adni: Hogy lesz a nép~~ből~~ nemzet? Mi a kettő közötti különbség.

1./ Lindner: Id.m.77.1.

2./ Erre vonatkozólag bő felvilágosítást ad Fridrik I.

Nauman. Volk.u.Nation. /Leipzig.1888./ c.művében.

Concha e kérdésre a következőkép felel:

" A nép az emberinek sajátos megjelenése benső kapcsolatokkal összefűzött egyéncsoportban, mely sajátosságnak öntudatos vagy öntudatlan, erős vagy gyenge az emberiségre értékes vagy értéktelen volta szerint marad a nép nép vagy emelkedik nemzetté.- Vajjon van-e egy népnek önlényéről öntudata, bírja-e azt öntudatos országoló erővel más népek irányában föntartani s szellemi és anyagi alkotásokban megtestesíteni, van-e a nép e sajátos külön lényegének értéke az emberi eszme megvalósulására vagyis az összemberiségre? ez határoz a népet nemzetté létele vagyis az emberiség körében önjugu személyiségként való élhetése fölött." 1./

Eszerint az öntudatraébredés, az államalkotáshoz szükséges erő, sajátos külön lényének értéke, azok a tényezők, amelyek a nép és nemzet közötti határvonalat adják s amelyek jelenléte nélkül népből nemzet nem lehet. E felfogásnak megfelelően definiálja Concha a nemzetet is: "Nemzet alatt öntudatos akaratu s cselekedni bíró oly em-

1./

Concha Győző: Politika I k. Bpest. 1907. 71 l.

beri közületet értünk, amelynek az egyetemes emberitől sajátos eszméje s e sajátosságnak az emberiségre értéke van s azt a maga öntudatos erejével valósítja." 2/
Concha meghatározását, mely az öntudat, erő és érték tényezőiben csucsosodik ki, magunkévá is tehetnénk, ha nem volna egy aristokratikus, szerintünk helytelen vonása az érték, mivel ez annak feltételezésén alapul, hogy vannak olyan népek amelyek az emberiség szempontjából nem rendelkeznek értékes tulajdonságokkal.- Ugy, de ki állithatja ezt ma joggal, midőn lépten-nyomon hallunk nemcsak a sárga hanem a fekete faj kultur-törekvéseiről is ? Ezt az emberi nem egységének feltételezése mellett nem lehet állítani. Még kevésbé állhat ez természetesen Európára, ahol Lindner szerint "egyedül vannak szorosabb értelemben vett nemzeti államok." 1./ Föltéve tehát azt, hogy minden nemzet bírhat az emberiségre nézve értékes tulajdonokkal, az öntudatra ébredésben, és az ennek kifejezést adó hatalomban, az államalkotásban találjuk meg

2./

Concha Gy.: Id.m. 66.1.

1./

Lindner: Id.m.76.1.

tehát azon tényezőket, melyek egy népet nemzetté emelnek s amelyek a nemzeti létnek legfőbb ismertető jelei.

Hasonlóképen nagyok a zavarok a nemzetiség fogalma körül is s ennek megfelelőleg zavarosak a nemzetiség nevében támasztott követelések is." Előbb különvált néprészek egygyéolvasztása, majd idegen elemek kiküszöbölése, vagy átidomítása, majd csak egyenjogúság, majd uralkodás követelte ki." ^{2/} Ahhoz, hogy a fogalom körüli kaoszba némi rendet vigyünk s a nemzetiséget, ennek eszméjét, mint tulajdonképeni vizsgálódásunk tárgyát pontosan körülvonalazhassuk, szükségesnek látszik e fogalomra vonatkozó, néhány jellemzőbb meghatározásnak bemutatása:

B. Eötvös Józseffel kell kezdenünk nemcsak azért, mert irodalmunkban időrendben is ő volt az első, ki e kérdéssel behatóan foglalkozott, hanem azért is, mert szavai messze túlhangzottak határainkon s az ki e problémával foglalkozni akar, véleményét még ma sem hagyhatja figyelmen kívül, az esetben sem, ha azzal minden tekintetben nem is ért egyet. - Eötvös szerint: " a nemzetiség

^{2/} B. Eötvös József: A. XIX. század uralkodó eszméinek hatása az államra. II. kiadás. Bp. 1870. I. k. 53. l.

nem egyéb, mint azon összetartozásnak tudata, mely nagyszámu emberek között, multjok emlékei jelen helyzetök s mi ezekből folyó érdekeik s érzelmeik közössége által támad." ^{1/} Majd egy lappal lejjebb ezt olvashatjuk: "nemzetiségnek kell elősmerni minden nép összeget, melyben külön személyiségek érzete föltámadt." ^{2/} Amig tehát a nemzetiség az előbbi értelmezés szerint egy népcsoportban kifejlődött tudatot, addig az utóbbi szerint azt a médiumot jelzi, amelyben e tudat föltámadt. A két értelmezés közül az utóbbi gyakoribb ehhez áll közel Jászié is, aki szerint a nemzetiség " oly egyazon nyelvet beszélő nagyobb embertömeg, mely összetartozandósága tudatára ébredt s magát külön személyiségnek tekinti." ^{3/} A különbség csak ott van, hogy Jászi, nem épen szerencsésen a nyelvet is a nemzetiség elengedhetetlen ismertető jelei közé sorozza, amit pedig nem tarthatunk helyesnek, mert bár elismerjük, hogy az egynyelvűség kísérfje, sőt bizonyos fokig

^{1/} B. Eötvös József: A nemzetiségi kérdés. Bpest. 1903. /Révai-féle kiadás./ 9.1.

^{2/} B. Eötvös J.: A nemzetiségi kérdés. 10.1.

^{3/} Jászi O.: A nemzeti államok kialakulása és a nemzetiségi kérdés. Bp. 1912. 9.1.

létrehozója a nemzetiségnek, mégis tagadhatatlan, hogy vannak oly nemzetiségek, amelyekben az összetartozás érzete teljes mértékben ki van fejlődve, mégsem beszélnek egy és ugyanazon nyelvet.- Svájc és Belgium lakóit ide-sorozhatjuk. S a történelem arra is mutat példát, hogy egy és ugyanazon nyelvet beszélő embercsoport is ha összeforrásukat mélyraható ellentétek gátolják meg, külön nemzetiséget alkothat. A horvát és szerb, ír és angol egy nyelvet beszélnek s mégis sértésnek vennék ha egy kalap alá fognánk őket. Inkább csak szavakban, mint értelemben tér el Eötvös második értelmezésétől E. Mayer következő meghatározása: " Nemzetiséget alkotnak az emberek oly csoportjai, amelyek valamelyes módon egységet alkotni s egységben működni akarnak." 1/.

A nemzetiség ily értelmezésének az a hibája van, hogy nem von elég éles határt a nemzet és nemzetiség között.- E határt az államalkotás ténye adja meg.-Ha valamely nemzetiség államalkotó lesz, nemzetté válik enélkül nemzetiség marad,²/ öntudatra ébredése dacára is, ami-

1./ E. Mayer: Kleine Schriften Halle a.S.1910.40.1.

2./ Concha is ily értelemben fogja föl a nemzetiséget.

Politika. 335-40.1. L.Jászi id. m. 3.1.

ben a népi stadiumból való kifejlődése nyilvánul.

Igen sokan azonban, nem embercsoportot, hanem, - miként Eötvös első definíciójában - közösség érzetet, tudatot, vagy a közös jellemvonások összességét akarják a nemzetiséggel jelölni. Így Eötvös első meghatározásával megegyezőleg B. Kemény sem akar embercsoportot jelezni a nemzetiséggel, hanem azt - és itt már Eötvöstől eltér - "azon sajátságok egyetemének, amelyek általán elvannak terjedve valamely népen és amelyek azt, mint jelleg minden mástól megkülönböztetik"^{1/} fogja föl. Megközelítőleg ugyanebben az értelemben használja a szót Gorove^{2/} is anélkül azonban, hogy nála pontos fogalmi körülhatárolást találánánk, amin nem is csodálkozhatunk túlságosan, ha figyelembe vesszük, hogy műve oly korban született, midőn a nemzetiség ifju, ködszerű - s talán épen ezért ható - fogalma, még homályosabb volt mint ma.

Ugyancsak közel áll Kemény felfogásához

^{1./} B. Kemény Gábor: A nemzetek fejlődéséről Kolozsvár. 1861. 13.1.

^{2./} Gorove István: A nemzetiség. Budapest. 1842.

Marcali is, ki a nemzetiséget, " mint ^{3/} egy nemzetnek kitüntető, sajátos vonásainak összegé-"t fogja föl. A különbség csak abban van, hogy e meghatározásban már az érték fogalma is benne van, ha ugyan a "kitüntető" szó azt akarja jelenteni.-

Eötvös első meghatározásához áll közel Grotenfelté, ki a nemzetiség lényegül az emberiség egy csoportjának belső szellemi összetartozását tekinti. ^{4/}

Milyen következtetéseket vonhatunk le e különböző meghatározásokból?

I. A nemzetiség fogalmának kettős - így mondhatnánk -: konkrét és abszakt értelmezése van.-

A konkrét értelmezés mindig bizonyos embercsoportot jelöl vele. Tágabb értelemben minden népösszeget, melyben külön személyiségének "érzete feltámadt," tehát magába zárja a nemzet fogalmát is, míg szűkebb értelemben, oly állami keretek között élő rendszerint közös

^{3./} Marcali Henrik: A nemzetiség történetből ecseteli szempontból. Bp. 1905. 10. 1.

^{4./} A Grotenfelt: Geschichtliche Wertmassstäbe, Leipzig 1905. 188. 1.

népi karakterrel bíró embertömeget, amely - minthogy az állam jellegét, valamely más nemzetiség /nemzet/ adja meg - az állam által nyújtott keretek között, egyéniségét teljesen ki nem fejtheti s ezért új keretek, legtöbb esetben önálló államalkotásra törekszik, azaz: öntudatra ébredt, egységesen működni akaró, de önálló államalkotáshoz el nem jutott embertömeget; mint pl. hazánban a tótok, szerbek, oláhok stb.. - A közhasználat a legtöbb esetben ebben az értelemben fogja föl a nemzetiséget.

Az absztrakt értelmezés hol az "összetartozás tudatának, hol azon közös jellemvonások összességének fogja föl, amelyen e tudat alapszik. Mi helyeseknek tartjuk ez utóbbi értelmezést, mert - így fogva föl a nemzetiséget már előttünk meg is van magyarázva, hogy mi az amire a nemzetiségi eszme törekszik: e sajátosságok összegének kifejtése, míg "az összetartozás tudata" e célnál csak eszköz lehet.

Mi a nemzetiségnek mindkét értelmezési módját elfogadjuk, mint olyanokat, melyeket az idő és használat szentesített. Eszerint mi nemzetiség alatt értjük egyrészről azon sajátos jellemvonások összességét, amelyek

valamely embercsoportnak önálló karektert adnak, másrészt
ról az embercsoportot, amely sajátos jellemvonási kifejté-
sére törekszik.-

A nemzetiség fogalmának tisztázása után
már nem ütközik nehézségbe a nemzetiségi eszme meghatá-
rozása.

A nemzetiségi eszme jelzi egyrésztől vala-
mely öntudatra ébredt embertömeg azon meggyőződését, hogy
sajátos jellemvonásaiknak, tehetségeiknek, röviden: nemze-
tiségüknek kifejtése, magasabb fejlődésüknek fundamentális
feltétele, - másrészt az erre irányuló törekvéseket.

II.

A nemzetiség alapjai.

Ha nemzetiség alatt valamely embercsoport sajátos vonásainak összességét értjük, úgy * tagadhatatlan, hogy a nemzetiségi érzés nem új s hogy az egész történelemben nincsen időszak, amelynek abban nyilatkozatai föl nem mutathatók. Még bizonyosabb lesz e föltevés, ha vizsgálat alá vesszük azokat a szálakat, amelyekből e sajátos jellemvonások összessége szövődik. Ilyeneknek tekinthető: a faj, vallás, nyelv, a közös múlt emléke, a közös kultúra ereje.

Bizonyára nem tévedünk, ha a nemzetiség sok irányból összefutó szálai közül legelőször, mint egyik legfontosabbra, a fajra mutatunk rá.--

Faj alatt azon egyének összességét értjük, kik úgy testi fölépítésükben, mint lelki világukban származáson alapuló közös jellemvonásokat mutatnak s ennek

következtében egységes testi és lelki typust alkotnak.-
Hogy a származáson alapuló közösségérzet mily szereppel
bir a társadalom szempontjából, azt Herder ^{1/} fejtette
ki először s benne a társadalmi fejlődés egyik főtényező-
jét látta.- Herber óta mindinkább szaporodnak az u.m.
faji elmélet hívei, akik a nemzedékek hosszú során át le-
rakódott faji sajátosságokban látják a társadalmi fejlődés
fő determináló tényezőjét. ^{2/}.

A rokon származás által létrehozott közös-
ségérzet történelmileg ható erejét lebecsülni tehát téve-
dés lenne, mégis az emberek egységekbe való zárulását csu-
pán a faji közösségérzetre visszavezetni nem lehet.- Hogy
már az államalkotás kezdetleges fokainak: a törzseknek ki-
alakulásánál sem ez volt az egyetlen irányadó szempont,

-
- 1./ Herber: Ideen zur Philosophie der Geschichte
der Menschheit IV. k. 1784.
 - 2./ Ammon /Die natürliche auslese beim Menschen
1893./; Gumplovitz /Der Rassenkapf. Insbruck
1813.- Grundriss der Sociologie. Insbruck
1885./ -
Woltmann /Politische Anthropologie Berlin
1903./

azt igen érdekesen mutatja ki Lamprecht ^{1/} a germán törzsek kialakulásánál. Ha készséggel el is ismerjük, hogy a közösségbe való zárulásnál nem egyedüli szempont a faj egysége, mégis tulzásnak kell tartanunk azt az álláspontot, amely a fajnak ebből a szempontból vajmi csekély, jóformán semmi szerepet sem tulajdonít. ^{2/} Mert bizonyos az, hogy az összetartozásnak közös származás folytán előállott valamelyes érzése, amit Lindner "Volksgefühl" - nek mond, ha nem is döntő, de legalább is módosító hatással volt sok állam alakulására. E közösségérzet megléteha karakterre és megnyilvánulási formájára nagy mértékben különbözött a mai agresszív jellegű nemzetiségi érzéstől - mégis tagadhatatlan, mert enélkül megmagyarázhatatlan maradna előttünk az a tény, hogy miért éppen azok egyesültek egy államban, akiket magyaroknak, cseheknek, lengyeleknek neveztek, akiknél a faj egység ellentétben az angol, francia, olasz stb. népekkel, megelőzte az állami

1./ K. Lamprecht: Deutsche Geschichte. Leipzig 1906.

I.k. 271.1.

2./ L. Pikler G.: Az emberi egyesületek és különösen az állam keletkezése és fejlődése. Bp. 1905. 64-82.1.

egységet s annak nem okozata, hanem egyenesen legfőbb oka.--

Ha ellenben most azt vesszük vizsgálat alá, hogy a jelenlegi nemzeti egyéniségeknek mily mértékben képezi faji egység az alapját, úgy egész határozottsággal megállapíthatjuk, hogy ennek szerepe ma jóval kevesebb, mint volt a múltban. A népvándorlás erősen keverő hatásán kívül a fokozódó érintkezés, - amely a gazdasági élet emelkedése következtében mindinkább intenzívebbé váló s nagyobb körökre kiható kereskedelemmel karöltve járt, - nagy mértékben elősegítette a faji kereszteződést s a faji kiegyenlítődést. - Hogy ez lehetséges lett az nem kismértékben a keresztyénségnek tulajdonítható, amely - egységbe foglalván össze valamennyi keresztyén népet - elhárította azokat az akadályokat, melyek az ókorban különböző vallásu népek között, törvényes házasságok kötését lehetetlenné tették. 1/

Ugyancsak hasonló eredményre vezetett az emberiség számának állandó növekedése, amely mind több és több terület igénybevételét s ezáltal az addig elszigetel-

1./ B.Eötvös J.: Id. m. I.k.250.- 1.1.

ten élő embercsoportok fokozottabb érintkezését és keresztelkedését eredményezte. Az egykor oly széles határtávok eltűntek s a határ mindinkább vonallá lett. ^{1/}

Csökkentek tehát azok az okok, melyek az elszigeteltséget, - minden tiszta fajnak e fő feltételét, - elősegítették, mégis tévednénk ha ennek ható erejét még ma is kétségbevonnánk s teljesen osztjuk Lánczy véleményét, midőn azt mondja, hogy: " bizonyos területen bizonyos népeknél, bizonyos tulajdonságok végig kimutathatók, a római császárság idejéből az egész középkoron át napjainkig." ^{2/}

Végeredményképen megállapíthatjuk: A faj közössége által támasztott összetartozás érzése az emberek egyesülésénél, mint ható ok kimutatható, azonban a faj tisztasága s ezzel a faj⁴ különbségek számos körülmény folytán csökkentek s az általános jellemvonások a sajátvonások rovására gyarapodtak, mégis bizonyos, faji ellentétek ma is fennállanak s az amit " nemzetiség"-nek

1./ Milterer R.: A politikai földrajz alapvonalai Debreczen 1917. 86-14.1.

2./ A " Társadalomtudományi Társaság" vitája a "Demokrácia és a nemzetiség"-kapcsolatáról./Huszdik Század/ 2 évf.4 320.1.

nevezünk, bizonyos fokig ma is ebből táplálkozik, de csupán ebből megmagyarázni lehetetlen.

Egykor erős, ma már azonban mindinkább gyengülő alapja a nemzetiségnek: a vallás.

A legrégebbi kor államának, "a bennük lakó nemzeteknek a legfőbb biztosítója, összetartója a közös vallás. Minden régi állam, minden régi műveltség egyuttal sacralis vallásos jelentőségű, bizonyos istentisztelethez kötött "1/ Az ókorban tehát valamely nép egyéniségének kifejezője a vallás volt, " úgy, hogy az egyes nemzetiségek különállásának fenntartására, az ókorban talán a fajok különféleségénél is hatalmasabb eszközül szolgált." 2/ Az e korban kifejlődött nemzeti vallásoknak legtipikusabb példája, a zsidó. Sem állami, sem nyelvi egység nem tartja őket össze, egyedüli kapocs, mely őket összefűzi, mely nemzetiségük alapja: a vallás, " ez pótol nekik mindent: államot, hazai földet, nemzeti művészetet, amelynek ép oly kevésé birtokosai, mint a közös államnak; sőt

1./

Marcali: a nemzetiség történetbölcseleti szempontból Bp.1905.11.1.

2./ B.Eötvös J.: Id.m.I.k.251.1.

a közös nyelvet is melyet már alig beszélnek."^{1/}

A keresztyénség kifejlődése s az ezt kísé-
ró univerzális szellemnek uralkodó principiummá erősödé-
se nem kedvezett a nemzetiség partikularis szellemének.
A keresztyénség alapfölfogását fejezi ki Aquinói Tamás
a maga "Summa theologicá"-jában, midőn így szól: a nem-
zetek különbözősége a bábéli templom építésének tehát bü-
nös szándéknak következése és így valamikép Isten bünte-
tése is lehet, de az által, hogy Isten az apostoloknak
meghagyta,,hogy minden nyelven szóljanak; ezáltal őket
az eredeti egységre akarja visszahozni.^{2/} A nemzetiség
tehát bünből eredt, ergó: mint minden bünös következmény
ellen, az ellen is küzdeni kell, hogy legyen ismét:"egy
akol és egy pásztor." A keresztyénség universalis szel-
leme következtében e korban " a nemzeti eszméből nem ma-
radt meg más, helyesebben nem fejlődött ki belőle semmi-
más mint a szülőföldhöz közöttségnek az a kezdetleges ér-
zése, amelyet Bakmin tisztán állatnak nevez.Nem lévén ez

1./

Paul Barth: Die Philosophie der Geschichte als
Sociologie Leipzig.1915.762. 1.

2./ Quast.176. Antwerpeni kiadás 429.1./Idézi Mar-
calli Henrik;Id.m. 50.1./

időben csak latinnyelvű társadalmi műveltség, nem is volt semmi oly társadalmi erő, ami a nemzeti eszmét a faji különbözőség egyszerű érzéséből kiemelve a szó mai értelmében vett nemzet-vagy államalkotó tényezővé tette volna az egész középkoron át.^{1/}

A nemzetiségnek a keresztyén egyetemesség által lekötött individuális szelleme a reformatióban nyert ismét kifejezést.- Nem tévednek azok, kik ebben a germán nemzeti szellem megnyilvánulását látják s e szellem csak erősödött azáltal, hogy " az új vallás, mint művelődési indíték, nem nyugözi le a latin nyelvvel a nemzeti szellemet, hanem fölszabadítja és önállóvá teszi." Hasonlóképen hat az a körülmény is, hogy a "sajtó és a népiskola a népnek oly széles rétegeit viszi bele a korszak nagy vallásos, értelmi, politikai és társadalmi küzdelmeibe, amiről a középkorban senkinek sem lehetett még halvány sejtelme sem." ^{2/}

Mindezt elismerve szinte kontrasztnak látszik - az igazságnak még sincs hijával, - ha Eötvös azt

^{1./} Jancsó Benedek: A nemzetköziség és a nemzeti eszme. /A magyar Gazdaszövetség kiadása/ Bpest.1909.31.1.

^{2./} Jancsó B. Id.m. 34 és 35.1.

állítja, hogy " a reformatió hatása, mindazonáltal a nemzetiség elvére nézve ártalmas vala, amennyiben a nemzeti elkülönzés fogalma teljesen háttérbe szorult a vallásos érdekek előtt: - minélfogva a reformatió korszakában az államok és népek nem nemzetiségi rokonságuk, hanem vallási közösségek viszonya szerint közeledtek vagy idegenedtek egymástól." 1./ Mégis téved Eötvös akkor, midőn feledi a reformatió nemzetiség szempontjából vett, erős differentiáló hatását.- Azok a szörnyű harcok, amelyek a reformatiót követték, - miután a szabad vallás gyakorlat megnyitották azt a rést, amelyen át a már robbantó erejűvé fokozódott vallási szenvedélyek a fejlődés szabad légkörébe jutottak, lassanként elcsöndesedtek.-

S azóta mit tapasztalunk?

A vallás a differentiálódásnak, így a nemzeti különállásnak is, mindinkább gyengülő eszköze lett s ezen a felekezetekre való válás sem segít, mivel a vallásos szenvedélyeket egyrészt a jobb belátás, a kereszténység szereteten alapuló tanainak helyes értelmezése,

1./

B.Eötvös J.: Id.m.II.k. 29.1.

másrészt a mindinkább terjedő vallási közömbösség váltotta föl.-

Mégis tévednénk, ha a vallási különbségek minden ily irányu hatását tagadnánk, s ha ezt állítanánk. Ugy nehezen lenne előttünk érthető, hogy a román, lengyel, ír, nemzetiségi kérdések erős vallásos színezettel bírnak.- Határozottan megállapítható: ott ahol már bizonyos nemzetiségi ellentétek állanak fenn, a vallás különbsége az ellentétek élesebbé tételével jár. Az általuk előidézett differentiák azonban ma már nem a vallások benső ellentéeteinek kifejezései, hanem legtöbb esetben a nemzetiségi eszmének vallásos köntösbe való burkolásai. A nemzetiség szempontjából vett jelentőségek a multhoz viszonyítva csökken.-

Fontosság dolgában úgy a faji, mint a vallási összetartozandóság érzetét messze felülmúlja napjainkban az, amelyet a nyelv egysége teremt, mert rendszerint a " nyelv az, amely az embereket külsőleg és belsőleg is összeköti, mint egy nemzet döntő ismertető jele".1./

1./ Lindner: Id. m. 73. 1.

A nemzetiség szempontjából vett jelentősége egyaránt ~~nagy~~ volt minden időben, mivel a nyelv teszi lehetővé az emberek egymásközötti érintkezését, gondolataiknak kicserélését s a nyelv tüköre egy nép szellemi fejlődésének műveltségi állapotának, nemzeti géniusának. Fichte 1./ - ki a próféta és tudós harmóniába olvadó hangján igyekezett fölrázni honfitársait - talán tulzott akkor, midőn egyedül a németet tartja igazi nemzetnek, mivel ennek van önteremtett élő nyelve s ezen fölépülő saját érzés -, gondolat -, és cselekvés világa, mégis igen szépen fejezi ki azt a hatalmas jelentőséget, amellyel a nyelv, mint valamely nép karakterének szimbolizálója bír. A nyelvnek a nemzetiség szempontjából vett jelentősége nem volna teljes, ha megfeledkeznénk arról a szerepéről, amelyet mint a már kifejlődött nemzeti karakternek egymástól való elválasztó szerve, végez. Az egyén működési köre legtöbb esetben nem terjed túl anyanyelvének elterjedési határán, mivel az idegen nyelvnek nem tudása e körön kívüli boldogulását megnehezíti s ennek megfelelően saját

1./ G.J.Fichte: Reden an die deutsche Nation.
/Reclams Universal Bibliothek 392-3.sz./

egyéniisége, idegen hatások elkerülése folytán változást kevésbé szenved.-

A dolgok természetéből folyik, hogy a nyelv e kettős szerepe annál nagyobb, minél kevesebbek azok a lehetőségek, amelyek folytán egyes népek egymással érintkezésbe jutnak.-

Ezzel szemben mit mutat a fejlődés általános iránya?

Azok az akadályok, amelyek egykor a különböző népek egymással való érintkezését lehetetlenné tették, vagy legalábbis gátolták, lassanként eltűnedeztek. Az erkölcsök szelidülése folytán, a népek egymásban - ép úgy mint az egyén embertársában - már nem csak ellenséget hanem segítőtársat is látnak a "barbár" és "gój" stb. kifejezések a keresztyénség szereteten fölépülő erkölcstanával s universalis szellemével már nem egyeztethetők össze.- A szellemi akadályok eltűnedezésével együtt haladt a materialis jellegűeknek eltörpülése is.- A javításra törekvő emberi elme, a találmányok hosszú sora által oly közlekedési eszközöket s ezzel érintkezési módokat teremtett, melyekre egy letűnt kor fia, fantáziá-

jának legmagasabb szárnyalása közepette sem mert volna gondolni.- A kiegyenlítődés, a magasabb nemzetek szintjéhez való Wivellálódás föltartóztatlanul halad előre.

A nyelvi különbség mint az egyetemes karakter kiképződésének akadálya, veszíteni látszik jelentőségéből.- Ronssean szavai egész Európán végig zugának, Martinovics és társai tanaiért halnak halált. Ugyanaz a szellem, mely Goethe Faustját megteremti, irodalmunkban Madách "Ember tragédiájá"-ban termi meg örökéletű gyümölcsét.- Schoppenhauer pesszimizmusa Revicky dalaiban vizhangzik stb.

Mily következtetéseket vonhatunk le tehát? A nyelvnek nemzetiségföntartó szerepe minden korban hatalmas jelentőséggel bír, azonban a kultúra általános emelkedése következménye képen, elszigetelő jelentőségéből veszített.- Ugy hogy ma a nemzeti nyelvek erős uralma dacára is Európa népeinek karaktere nem mutat oly éles különbségeket, mint pár száz évvel ezelőtt.- Mégis ha a nemzetiségű kérdés egyik legfontosabb, - és valóban legfontosabb - rugója gyanánt állandóan a nyelvet halljuk emlegetni e jelenség okait nem az általa létrehozott ka-

rakterbeli különbségekben, hanem más okokban kell keresnünk, amint ezt később látni fogjuk.

A faj, vallás, nyelv hatalmas összefüző kapcsolatok s mindannyian bizonyos formában láthatóvá is lesznek, úgy hogy ha ezek után a múlt emlékeit, mint az összegtartás érzetének e nem kevésbé fontos faktorát tesszük vizsgálódásunk tárgyává, szinte hajlandók leszünk e kézzel nem fogható, formákban, intézményekben meg nem testesülő erő jelentőségét csekélynek hinni.-

Mégis tévednénk, ha súlytalannak tartanánk azt, "aminek súlyát nem lehet számba venni." Mindenkor gyermeke, egy hatalmas, a múlt homályaiba, vesző lánc utolsó szeme, melyhez elválaszthatatlanul hozzá van fűzve. Egész gondolkodása, világnézete az örök multjához van forrva ahhoz a multhoz, amelynek tiszteletében nőtt föl s midőn azt megzavarni akarják egész érzés-, és gondolatvilágának alapjait zavarják meg.-

A művelődés folytán állandóan finomuló emberi lélek, a szeretetnek, hálának s csodálatnak érzelmeivel fordul azok felé, kiknek mindenét köszönheti, s kiknek vállalai állva a tudás tágabb mezőit lesznek számára

láthatóvá.

A törzsnek ágai bár szanaszét nyulnak a nedvet, mely mindnyájukat élteti egy törzs adja nekik.-- A népek családjának szétszakadt ágai bár térben s időben rég elkülönültek, közös multjok gyakran hamis forrásaihoz térnek vissza erőt meríteni.-- Jó psychologusok voltak azok, kik, hogy népeiket fölrázzák, a mult dicsőnek festett emlékeit tárták a jelen sivár helyzetéből erőt meríteni képtelen honfitársaik elé.-- A nagy "Sláva" ábrándos fiai Trajánus képzelt unokái Homérnak Isten tudja honnan származott új nyelvű utódai, a mult legtöbbször hamisan csillogó színekkel megfestett képeiből meritik erőik egy részét, s miközben saját kicsinységüket a vélt ősök nem épen törpe testükre szabott maszkjába bujtatva igyekeznek állandóan előre tolni, megfélemlkeznek arról, hogy a kar lehet Ézsaué, de a hang Jakobé marad.--

A mult a hagyomány élő s alakító erejének félrebecsülése sok esetben a jelen meg nem értésére vezetne, mégis bizonyos fokig tulzásnak kell tartanunk, ha Eötvös azt mondja: " A nemzetiségi mozgalomnak való alapja azon kegyelet, amellyel minden jobb ember elődeinek

emlékeihez a a tőlük örökölt nyelvhez ragaszkodik," 1./
mert a hagyománynak ily döntő jelentőségüvé tétele, -
eltekintve attól, hogy Eötvösnek a főművében kifejtett né-
zetével ellentétben látszik állani. 2/ - más tényezőknek
másodrendüvé tételét vonná maga után s ezenfelül a törté-
nelem számos jelenségének magyarázatát érthetetlenné ten-
né. Mert mi módon lenne érthető előttünk, hogy népek akar-
nak leválni oly birodalomról, amelyhez gyakran évszázados,
sőt évezredes mult fűzi őket. Amerika angoljait, a mult
szállai épügy összefűzték az angol nép dicső multjával,
herosaival, mint az ősi angol föld fiait, Svájc bár év-
századokon át élt a német birodalmon belül s lakói egy ré-
szét a nyelv s a származás egysége a németekhez fűzi: a
szétválás mégis bekövetkezett.- A mult emléke a jelen ér-
dekeinek parancsszava előtt kénytelen volt meghátrálni.-

Végeredményében tehát ha készséggel el is

1./ B.Eötvös J.: A nemzetiségi kérdés 72.1.

2./ B. Eötvös J.: Id.m. I.k. 257-61. Itt ezt olvashat-
juk: "a jelenkor valamennyi nemzeti mozgalmának valóságos
alapja nem a nép emlékeiben és nézeteiben, hanem a köze-
lebb lefolyt század eseményeiben rejlik." /261.1./

ismerjük a közös mult emlékeinek összekovácsoló erejét, mégis a nemzetiséget, csupán erre alapítani nem lehet.-

Meg kell még emlékeznünk a szokások és az életmód azonosságából folyó összefüző erőkről. Ezt röviden tehetjük, mivel ezekre is, mint nem önálló hanem főleg faj-
ji különbségekből eredő okokra, érvényes az, amit szülő-
jéről a fajról mondtunk, azaz: "azon arányban amelyben a népek a műveltségben előrehaladtak, a befolyás, melyet erkölcsükre a faji különbség phisikus oka gyakorol, mindig kisebbé válik." ^{1/} Ugy, hogy ma már nem nagy mértékben táplálkoznak a nemzetiségi differentiák azon különbségekből, amelyek, mint a fajok ellentéteinek következményei az egyes népek szokásai és életmódja között léteznek. Az ellentéteket hirdető nemzetiszinű maskarák alatt is a valót látja Eötvös, midőn azt mondja, hogy: " Európában legalább, - a hasonlóság; melyet a különböző népek erkölcsi életmódja és eszméi között találunk, sokkal inkább műveltségi fokuktól, mint faji rokonságuktól függ. ^{2/}

1./

B.Eötvös J.: a nemzetiségi kérdés 54.1.

2./

Eötvös.J.: Nemzetiségi k.54.1.

Végül meg kellene emlékeznünk a közös kultúra egyesítő hatásáról, mégis helyesebbnek látszik e kérdést a modern nemzetiségi eszme kifejlődésének okait kutatva tárgyalni, mivel - amint látni fogjuk - a kettő között a legrosszabb összefüggés áll fenn. Tehetjük ezt annyival is inkább, mivel a múltban nem annyira a közös kultúra, mint inkább a közös kulturálatlanság játszhatta e szerepet. Kivételt csupán a görögökkel tehetünk, kiknek nemzetisége nagy mértékben magas kultúrájukon alapult. E körülménnyel már maguk a görögök is tisztában voltak amint ezt Szokrates szavaiból láthatjuk: " a Hellén név nem annyira származást, mint inkább műveltséget jelent s jóval inkább nevezhetők helléneknek azok, kik műveltségünknek részesei, mint azok, kik velünk egy származásuak." ^{2/} Ennek dacára sem szabad lebecsülnünk a vallás ^{3/}(amfiktioniák), nemzeti szokások (olimpiai játékok) s a származás összekötő erejének fontosságát, mivel ezek a kulturális kapcsolatokon kívül, nagymértékben elősegítették a görögség közös-

2./

Idézi Paul Barth: Id. m. 763.1.

3./

Eötvös j.: id.m.I.k.272.1. /d./ alatti jegyzet./

ségérzetének kifejlődését.-

Végigtekintve az elmondottakon végeredményében a következőket állapíthatjuk meg.

Azok az okok, amelyek a nemzetiségnek, - mint valamely önálló karakterrel, bíró embertömegnek - főmáradását elősegítették, inkább csök^kentek, mint emelkedtek, hogy a fejlődés általános irányának megfelelőleg - Európában legalább - az említett alapokon nyugvó s az egyes népeket elválasztó differentiák kisebbek, mint voltak a történelem bármely megelőző korszakában.

S mit tapasztalunk ezzel szemben?

Akkor, midőn erő azon látszik munkálkodni, hogy végre megszűnjenek azok az ellentétek, amelyek e föld népei elválaszták, midőn a gőz, villany s táviró szinte semmivé teszi azokat a távolságokat, amelyek eddig leküzdhetetlenek voltak, midőn néhány óra alatt oly területekre s népekhez juthatunk, akikről a mult minden tudását csak fantasztikus mesékből szerezte, midőn már-már beteljesülni látszik az ige, hogy lesz-e földön " egy akol és egy pásztor": akkor támad föl egy új eszme, hogy megmentse a nemzetiségekben gyökeredző individualismust, a mindent

" saját képére és hasonlatosságára" formáló uniformizmus-
sal szemben. Ez volt a nemzetiségi eszme.

Mi okok adtak ez új hatalmasságnak életet?

Szinte kísért a gondolat, hogy valami trans-
cendent^{is}~~alis~~ hatalmasság gondoskodásának megnyilvánulását
lássuk, a nemzetiség differentiákat - a haladás e fő felté-
teleit - megmentő eszméjében, mégis hagyjuk minden magya-
rázhatatlannak e végső magyarázatát arra az esetre, ha ge-
nesisének okait e földön nem találjuk meg.

III.

A modern nemzetiségi eszme kifejlődésének okai.

- A jelen megértésének kulcsa a mult kezében van. Ha nemzetiségi eszme kifejlődésének mélyebb gyökér-szállait meg akarjuk ismerni, úgy nemcsak azt a kort kell vizsgálunk, melyben a gyökerek egy törzsben egyesülve immár szemünk elé lépnek, hanem azt a kort is vizsgálódásunk körébe kell vonnunk, amelyben a jövő hatalmasságainak embrionális formái jelen vannak. - A nemzetiségi eszméről lévén szó annyival is inkább kötelességünk ezt tenni, mert a köztudatban szinte törvényerőre kezdett emelkedni az a nézet, hogy a nemzetiségi eszme a napóleoni harcok szüleménye, pedig amint látni fogjuk - bár jelentőségét kétségbevonni távol áll tőlünk, - ennek szerepe főleg oly természetű, mint azé a vonatfűttyé, amely a lavinát mozgásba hozza. -

Idegen nemzetek államok hódításai a multban sem voltak ismeretlenek, a nemzetiségi eszme még sem támadt föl. Napoleón harcait csak egy századdal tegyük vissza: a nemzetiségi eszme érthetetlen lesz.

- A nemzetiségi eszme gyökérszáalai valóságos gordiusi csomóvá fonódnak össze, úgy hogy azok áttekintése szétválasztásuk nélkül lehetetlen, mert a szálak folytonos kereszteződése miatt képtelenek vagyunk azokat a maguk folytonosságában fölfogni s jelentőségükre nézve fölbecsülni. Szétválasztásuk viszont azzal a veszéllyel jár, hogy - bár az áttekintés lehetővé lesz - gyakran az elevenbe vágunk s oly szálakat forrasztunk össze, amelyek talán soha sem voltak egyek s ha ezt el is kerüljük, egy bizonyosan be fog következni a szálak eredeti helyzete megváltozik s többé nem fedik teljesen, a maga komplikáltságában s változatoságában vonzó valót.-

Mégis, mint a megoldás egyetlen lehető módját, ezt az utat fogjuk követni s talán nem tévedünk, midőn a nemzetiségi eszme gyökérszáalaiként a mindinkább emelkedő kulturát a XVIII.század eszméit és eseményeit, a fejlődő gazdasági viszonyokat s a francia forradalom esemé-

nyeit s az ezt követő általános elnyomatást, - jelöljük meg.-

1./ A kultura emelkedésének hatása..

Európa népeinek kulturája az egész középkoron át latin nyelvű volt. Ezt természetesnek is kell találnunk, ha figyelembe vesszük azt, hogy a kultura lételeményesei - csekély kivételtől eltekintve - egyháziak voltak. A nép alsó rétegei e kulturától távol estek, mivel a nyelv, mely e kor műveltségének megközelítését számukra lehetővé tette volna, ismeretlen előttük. Az egyház, bár híveinek - főleg materialis - kulturáját /földmívelés, ipar/ igyekezett emelni, a magasabbrendű ismeretek megszerzéséhez szükséges eszköznek, az írás - olvasásnak az alsóbb néposztályok közötti elterjedését, - minthogy a tudás a hitnek nem elengedhetetlen föltétele - nem tartá szükségesnek.

A reformáció, - melynek jelentőségét a nemzetiség szempontjából már jeleztük, - a nép nyelvén való istentisztelettel, iskolák alapításával, nemzeti nyelvű bibliák terjesztésével, már nagyobb lehetőséget

nyújtott az alsóbb néposztályok művelődésének. Azonban a nép zőme nem volt abban a helyzetben, hogy a művelődésnek új eszközeit kihasználja. Az alsóbb néposztályok nyomora, mely e kor sorozatos parasztlázadásaiban minden szónál szomorubb bizonyítékként jelenik meg előttünk, lehetlenné tette, hogy a nép zömének vágyai a mindennapi élet legszükségesebb anyagi föltételeinek megszerzésén tül terjednek. Nem találjuk meg a jólétnek azt a minimális fokát sem, mely minden kultúra alapföltétele. A 16-17 század jobbágya nem sokkal állt magasabban kultúra dolgában, mint az ókor rabszolgája. - Ha ezekután a felsőbb néposztályok műveltségi viszonyait vesszük vizsgálat alá: változásokat találunk. A műveltség hordozói már nemcsak a papok, hanem a világiak is, sőt a súlypont mindinkább ezekre kezd tolnódni. E körülmény azonban nem sokban változtatta meg a művelődés egyetemes latin jellegét s e műveltség még mindig meglehetősen elszigetelt volt. Senkisé érezte annak szükségét, hogy a műveltséget, minél szélesebb körök birtokává tegye. Mindez messze kívül esett a kor vágyainak és törekvéseinek szellemi horizontján, úgy hogy bátran alkalmazhatjuk e korra Madách szavait:

".....mély tenger a nép: bármí napfény
Sem hatja át zömét; sötét leend az
Csak a hullám ragyog, mit színe fölvet

/IV.szín./

S e hullám igen vékony volt.

Míndez lassan megváltozni kezd. A kultura, melynek jellegét az egynyelvűség, egyetemesség a felsőbb osztályokra való korlátozottság adja meg, más jellegét kezd öltetni. A latin nyelv uralma lassan megdől, nemzeti nyelvek s ezzel bizonyos fokú differentiálódás jutnak uralomra s az eddigi latin nyelvű uniformizmussal szemben. A nép, mely eddig a kultura körein kívül állott, lassanként, azon belül foglal helyet.-

Azon okok közül, melyek e változást előidézték, nem csekély jelentőséggel bírt az abszolutizmus erős kifejlődése.-

Minden abszolut uralom főfeltételeinek, az erős hadseregnek s ennek fenntartásához szükséges pénzüsszegnek biztosítása "kényszeríté a fejedelmeket, hogy a népek érdekeiről gondoskodjanak. A szabad nyugati államok virágzása kedvet keltett bennük az iparos szorgalom, a

kereskedés hason gyümölcsseit országaikban láthatni.- A fiziokratiai államtanok viszont a földművelést hirdették minden nemzeti gazdaság alapjának. Hogy ez vagy amaz hasznot hajtson, az alsóbb néposztályokat öntevékenységre kellett serkenteni." 1/ Így lett a fejlődés általános irányánál fogva ép az a hatalmasság alsóbb néprétegek támogatója, amelyeknek tulajdonképpen legjobban kellett volna félnie tőle.-

Hogy a fejedelmi abszolútizmus ebbe az irányba siklott azt nem tisztán a szükség parancsszava, hanem a fölvilágosodás eszméinek mint szélesebb rétegekben való elterjedése is okozta. - A fölvilágosodás népszuverénitáson s egyenlőségen alapuló tanaival többé nem volt összeegyeztethető a nép zömének szolgai állapotban való tartása s a kultúra áldásaiból való kizárása. Az ige mely az igazságra vezérlő utat hivatva volt kijelölni, többé már nem zenghetett a kiváltságosok privilégiumát képező latin nyelven. A fölvilágosodás hatása több irányban nyilvánult meg: "megrendítette a vallásos érzületet, sürgette

1./ G.G. Gervinus: Bevezetés a XIX.század történetébe /olcsó k. 501-503./ 158.1.

az egyén önelhatározását véleményére, életmódjára nézve s arra törekedett, hogy a felvilágosodás minél egyetemesebb legyen, ami által szükségképen történetivé lett. A tudományos irodalomnak, művészeteknek nemzetivé válása, a nemzetiség alanyiség öntudatlan előpostája." ^{1/}.

Mit jelentett a vallásos érzület csökkenése a nemzetiség szempontjából?

A történelemben a rombolás korszakait a tekintély uralmának megdöntése szokta megelőzni, aminek következtében a jó és rossz fogalmai - miután megszűnt az a bázis, melyen állva önmagukat az erkölcsi világban tájékozni képesek voltunk - összekeverednek s a fölszabaddult emberi szenvedélyek minden lelkiismereti furdalás nélkül fordulnak, minden létező ellen. - Innen van az, hogy a történelemben a tekintélyek tisztelete, - legyenek azok akár személyek, akár eszmények - az idealizmussal a tekintélyek rombolása a realizmussal, az egyéni önzés korszakaival esik össze.-

Mivel a fölvilágosodás korának eszméi csak a fennálló rend lerombolásával juthattak diadalra, szük-

^{1/} Concha Gy.: Id.m. 79-80.1.

ségképen be kellett következnie a tekintélyek megdöntésére irányuló törekvéseknek is. - Be is következtek. A fölvilágosodás apostolai legelőször a legfőbb tekintélyek a vallás ellen kezdték meg támadásaikat.^{1/} Ezt két okból tették, egyrészt mert az abszolút monarchia magát " Isten kegyelméből" létezőnek mondogatta, másrészt mivel a kereszténység tanai tiltják az erőszakos föllépést. - A fölvilágosodás a hittet, az erkölccsel az észet, a felebaráti szeretettel a jogok könyörtelenségét állította szembe. Az eredmény a vallás csökkenése lett s vele csökkent az, ami tőle elválaszthatatlan az erkölcsiség és a szeretet, de ugyanakkor növekedni kezdett az, ami minden forradalomnak alapja a jelenlegi renddel való elégedetlenség, a természetadta jogok utáni törekvés s a nép széles rétegei lassan mozgásba jöttek. - S amint a mozogni kezdő tömegek sulya növekedni látszott " az emberek ép oly dicsőségnek tartották a néphez tartozni, amint előbb a nemesség közé erőlködtek tolla-
kodni. - ^{2/} Hamar megszülettek s elszaporodtak az új hatalmasság apostolai, kiknek - mivel eszméikkel, immár nem egy

1./ Az angol fölvilágosodásnak, amely tudvalevőleg a franciát megelőzte, a vallás elleni támadás adta a fő jellemvohást.

2./ Eötvös J.: B.Id.m.I.k. 263.1.

megközelítőleg hasonló jellemvonással bíró felső társadalmi réteghez fordultak, hanem az emberiséghez magához, - oly eszközökhöz kellett nyulniok, amelyek lehetővé tették, hogy igazságaikat mindenki megérthesse. Ez volt a nemzeti nyelv. Nem véletlen az, hogy a nemzeti irodalmak a XVIII. század végén illetve a XIX. század elején hatalmas lendületet vettek. ^{1/} -

Mindez mit eredményezett?

A nemzetiség érzelme erősödni kezd, mert: " valamint ~~valamint~~ az egyesnél saját személyiségének öntudata az első lépés, mellyel elméleti kifejlődése kezdődik s minden haladás, melyet e kifejlődésben tesz, csak ezen öntudat tisztább fölfogásához vezet: úgy van ez a nemzeteknél is , s lehetetlen, hogy azon arányban, amelyben műveltebbekké válnak, bennök egységöknek azaz nemzetiségöknek érzete föl ne támadjon. - " ^{2/} Az emelkedni kezdő nemzeti-

1./ E kor tipikus képviselője volt nálunk Kazinczy, ki bár világpolgári eszmékért lelkesült, nemzeti irodalmunk megteremtése körül elévülhetetlen érdemeket szerzett.

2./ Eötvös J.: a nemzetiségi kérdés. 10.1.

ségi önérzetet csak fokozza az a körülmény, hogy az új műveltség nemzeti öltözetben jelenik meg, miáltal az anyanyelvhez való tartozás érzete megerősödött s az emelkedő nemzeti öntudattal mindinkább összenőtt. "Korunk kultúr-törekvései kényszerítő szükségességgel vezettek oda, hogy az egyes - fokozottabb mértékben mint korábban, a nyelvet tekintse nemzetisége ismertetőjelének." ^{1/} Minden népnek, amely a kultura áldásaiban részesülni akar: "lépést kell tartania a kultura összes vívmányaival. Ezt az utat pedig csak saját anyanyelvén követheti." ^{2/}

A XVIII. század és a XIX. század első évtizedeinek kulturális viszonyait az előző koréval a következő változásokat vesszük észre:

A műveltség megszűnik bizonyos körök privilégiuma lenni s több ok hatása folytán lassan át kezdi világitani a nép mély tengerét. E műveltség azonban - bár bizonyos egyetemes jellemvonásokat megőriz - mindinkább nemzetivé kezd válni, mivel közvetítője a nemzeti nyelv.-

1./ Grotenfelt: Id.m.199.1.

2./ Jászi O.: Id.m. /A nemzeti államok kialakulása stb./ 214.1.

A kultúra ereje mindinkább átalakítja a népet is, lassanként fokozódik önérzete, majd öntudatra ébred s maga akar saját sorsának intézője lenni, s igyekszik lerázni minden oly akadályt, mely célja elérésében gátolja egyidejűleg nő ragaszkodása, nemzetisége különösen pedig nyelve iránt, mivel ebben látja azt az eszközt, melynek segítségével saját egyéniségét legteljesebben kifejtheti.-

2./ A XVIII.század eszméinek hatása.

A nemzetiség eszméjének kialakulása a legszorosabb logikai összefüggésben van "azon eszmékkel, amelyek a XVIII. században a politika és a társadalom mezején uralkodóvá váltak" ^{1/}

A fölvilágosodás kora a legkülönbözőbb s egymással ellentmondó törekvéseket rejtette méhében. A világpolgári és nemzeti eszmék buvárai egyaránt sikerrel kutathatnak szellemi tárházában. Ellenmondásoktól még oly nagy szellem, mint Rousseau, sem mentes, úgy hogy "a nemzeti és világpolgári eszmék küzdelme, mely azon kort moz-

1./

Eötvös J.: a nemzetiségi kérdés. 10.1.

galomba hozta, saját tanainak éles ellenmondásaiban, ro-^{1/}
kon- és ellenszenvei változásában hiven visszatökröződik"

A nemzetiségi eszme kettős kapcsolatban van a fölvilágosodás korával - A nemzetiségi eszmében testet ölt egyrészt a fölvilágosodás világpolgáriasszelleme ellen való visszahatás, de másrészt benne látjuk e kor népszuverénitáson, szabadságon s egyenlőségen nyugvó tanainak tovább fejlődését. A "megmaradás" és "változás" egyaránt föltehető benne.-

a./ A nemzetiségi eszme, mint a XVIII.század eszméinek visszahatása.

Hogy erre a kérdésre megfelelhessünk: mennyiben tekinthető a nemzeti eszme a fölvilágosodás kora eszméire következő visszahatásnak? - szükséges vizsgálat alá venni magát a kort.-^{2/}

1./

G.G. Gervinus: Id. m.167.1.

2./ B.Eötvös József a kulturán kívül tisztán a fölvilágosodás korának eszméire bekövetkezett visszahatásból magyarázza a nemzetiségi eszme előállítását. Mi is midőn a nemzetiségi eszmét ily szempontból vizsgáljuk főleg az ő nézeteihez /I.k.262-4.1./csatlakozunk, de nemcsak visszahatást látunk benne, hanem e kor eszméiből logikai szükségszerűséggel előálló következményt is. Eötvös megtagad minden közösséget, mely a fölvilágosodás szülte szabadság- egyenlőség eszméi és a nemzetiségi eszme között van, sőt bizonyos antoginzmust vél fölfedezni ezen eszmék között. Hogy ez mennyire áll azt majd később kíséreljük megvizsgálni.

A XVIII. század a kifejlett, de már hanyatlásnak induló absolutismus kora. XV. Lajos példája - ki- nek uralma az absolutismusnak talán legtökéletesebb meg- testesítése volt - Európa uralkodóinál, nagyoknál kicsik- nél egyaránt, követésre talált. Bár azon elveket, melye- ken az uralkodók absolutizmusa fölépült, a fölvilágosodás eszméi nagymértékben befolyásolták az uralom absolut jelle- ge nem változott s minden oly mozgalommal, mely nem az uralkodók akarataiban kereste a hatalom forrását, szükség- zsrüleg szembehelyezkedett. Az államok, népek legtöbb eset- ben csak arra voltak jók, hogy egyes uralkodó családoknak " Isten kegyelméből" legyen kiket boldogítani uralmukkal. Ha a szükség úgy kívánta, ezek oszthatók és adományozhatók. Az absolutizmus fogalmával - mely az állam teljes magán- jogi fölfogásán alapult, - a legteljesebb elvi ellentét- ben állott minden olyan törekvés, mely az állami kap cso- lódások alapelvét nem az uralkodó családok magán érde- keit, hanem a nép zömét szolgáló nemzeti érdekeket hir- deti. Innen van az, hogy: "miután a XVIII. század legtöbb állama különféle nemzetiségek töredékeiből állott, melyek az egészbe való bekebelezésük előtt saját jogokkal bir-

tak: a monarchiának érdeke ugy kívánta, hogy a lehetőségig eltűrültessek minden, ami az embereket e hajdani állapotokra emlékezteté, Valamennyi udvarnál, honnan az akkori idők műveltsége részben kiindult, azon voltak a hatalmasok, hogy bizonyos általános formákra tehessenek szert.^{1/}

Hogy e cél minél könnyebben elérhető legyen azt nagymértékben elősegítette az a körülmény, hogy - a francia irodalomnak XV.Lajos alatt bekövetkezett föllendülése eredményekép, - " a francia nyelv az államéletben, mint a diplomáciai érintkezés hivatalos nyelve a latin helyébe lép, azonkívül a művelt emberiségnek oly közös műveltségi nyelve is lesz, mint a latin volt a régi századokban .-" ^{2/}

Csodálatos játéka a történelemnek, hogy mi alatt az abszolútizmus mindinkább az uniformizmus felé halad, ugyanily irányu fejlődést vesznek a XVIII.század második felének, a fölvilágosodás korának tudományos eszméi is.-

A fölvilágosodás korának a nemzetiség szem-

1./ B. Eötvös J.: I.k.262.1.

2./ Jancsó B. Id.m. 36.1.

pontjából vett kulturális hatásairól már fentebb szót-
tunk, de amíg ott ama jelentőségét igyekeztünk kimutat-
ni, amelyet azáltal teljesített, hogy a közfigyelmet mind-
inkább az alsóbb rétegek felé fordította, ~~é~~ annak számá-
ra bizonyos kulturális lehetőségeket nyitott meg, addig
most ama egyetemes világpolgáriás irányzatott igyekszünk
megvizsgálni, amelynek reakciójaként jelentkezik a nemze-
tiség eszméje.-

A humanizmus és reformatió által életre kel-
tett ~~N~~ationalizmus, - amely szerint az emberiség sorsának
intézésében az ész kell, hogy főszereppel bírjon, - lassan-
ként a kor tudományos fölfogását átalakitá és majd Descar-
tes kételkedésen alapuló bölcséleti rendszere " oly esz-
közt adott az emberiség kezébe, mellyel fejlődésének irá-
nyát ugyszólván maga szabhatta meg."^{1/} - A filozófia a XVII.
századtól kezdve rationalisnak mondható; "ha pedig rationa-
lis, ugy arra az eredményre kellett jutnia, mint görögor-
szágban és rómában. Az egyes emberek közötti különbséget
kevésbe venni, a lehetőlegjobb alkotmányt keresni, mint
ezt Platon tette, és XVI.században megtette Morus az Utó-

1./ Jancsó B.: Id.m.36.1.

piájában; továbbá iparkodni kellett arra, hogy miután az emberiség egy és egységes test-vér,létrejöjjön a világ-békéje is." 1/A józan ész feladata volt elhárítani azokat az akadályokat, amelyek a történelem eddigi folyamán az emberiség együttélését lehetetlenné tették; azaz meg kellett szüntetni azokat a differentiákat, amelyek az emberiség egyes csoportjait egymástól elválasztották, mint-hogy ezek ugy sem egyebek, mint olyan előítéletek, amelyek a belátó ész világossága következtében előbb-utóbb köd gyanánt fogna eloszolni.- 2/Természetesen ezen előítéletek közé sorozták a vallás mellett a nemzetiséget is, mivel ezek szülték e földön a legtöbb ^{bejt} ~~galibát~~. S ha a fölvilágosodás bölcsészeinek hatalma lett volna a jövő fejlődésének irányát a maga egészében megszabni: ugy ezek még ma is a történelmi különlegességek lomtárában hevernének. A történelem azonban soha sem volt oly udvarias, hogy szépen megalkotott elméletek kedvéért a maga előre ki nem számítható utjáról letérjen.

A fölvilágosodás korának tudományát teljesen

1./ Marczali: Id. m.62.1.

2./ Jancsó B.: Id.m.65.1.

uralta a racionalizmus s lelkesítette az emberiség egységének, testvériségének gondolata. A kor intellektuálisjai kivétel nélkül e tan zászlaját lengették s "ezt a tant hirdette a XVIII. század második felében mindenki, nem volt ebben különbség nemzetközött, a muszka ép úgy, mint a skót, vagy spanyol, vagy magyar." ^{1/} Talán nincs kor, amelyre inkább alkalmazhatnánk Madách klasszikus szavait: " A kor folyam, mely visz vagy elmerít

Úszója, nem vezére az egyén."

- S a kor hatalmas folyama kicsiket és nagyokat egyaránt magával ragadott s az úszók között ott találjuk a kor legkiválóbb szellemeit.

A cél, melyet az abszolútizmus kitűzött magának, igen távol esett attól, amely a fölvilágosodás ember boldogító tanoktól telített tudósait hevitette, mégis az eszközök, amelyet e különböző célok elérésére használni jónak láttak, hasonlatosak voltak egymáshoz.- Elpusztítani a különbségeket, melyek az uralkodók akaratán kívül más hatalmasságnak is adhattak életet: vallotta az ab-

1./

Marcali H: Id.m. 65.1.

solutista; megszüntetni minden különbséget, melyek az emberiség egységének akadályai s amelyek oly sok bajt zúdítottak nyakunkba; hirdette a fölvilágosodás hive. - "Valamint a mult század nagy filozófusai a középkori vadság egyik maradványát látták a nemzeti előszeretetben: úgy törekedtek a kormányok is kivétel nélkül e nézet terjesztésére." 1/

Midőn minden eszköz azt látszik munkálni, hogy az embereket egymástól elválasztó különbségek megszűnnek, akkor támadtak föl azok a nemzetiségi eszmében,-

Mi okozta ezt?

Az emberiség történelmét uraló eszmék nem örökéletűek. Ez érthető is "mert minden idea egyoldalú, az élet pedig összetett." S így" sohasem fedí az élet teljes tartalmát." 2/ Soha emberi elmének még elméletben sem sikerült oly konstruktiót kitalálni, amely mindenkít egyformán minden irányban kielégített volna, amely ne engedett volna teret új vágyaknak, s új törekvéseknek. A fölvilágosodás az emberiség boldogságát tűzte ki célul,

1./ Eötvös J.: Id.m.I.262.1.

2./ Lindner.: Id.m.31.1.

de elfeledte azt, hogy e boldogság nem mindnyájukra ugyan-
az, elfelejtette azt, hogy e boldogság főfeltétele az egyé-
niség kifejtése s ezt pedig különböző népek fiainál csak
a különböző nemzeti egyéniségek kifejtése garantálhatja.-

A fölvilágosodás eszméinek hitelvesztettsé-
gét, e benső természetéből folyó hiányokon kívül több kö-
rülmény segítette elő.- A fölvilágosodás nyomán megerősö-
dő, szükségszerűleg nemzetivé váló művelődés, ily irányu
hatásáról már szóltunk. Ugyancsak ezt hozta magával a
franciaforradalom is, amely a fölvilágosodás egyetemes em-
beri eszméi felé igyekezve, kegyetlenségeivel, zavaraival,
fejetlenségével, még követői közül is igen sokat elidege-
nitett magától, különösen azokat, kik a forradalomban a föl-
világosodás eszméinek szükségszerű következményét látták.
Maga a francia forradalom is nemzetivé válik. Ugyanakkor,
midőn a testvéresülési ünnepen Európa összes népeinek kép-
viselői fölvonulnak a konvent előtt, jeléül annak, hogy
ember, és ember, nemzet és nemzet között nincs különbség,
mindannyian emberek, azabadok egyenlők és testvérek vagyunk
ugyanakkor a sansenlotte a háromszínű lobogó alatt a fran-
cia nemzetért és a francia hazáért hal meg. ^{1/} Midőn így

^{1/} Jancsó B. Id. m. 38. l.

az egyetemest mindinkább a franciával kezdik azonosítani s az emberiség boldogságát oly-formán igyekeztek megváltósítani, hogy mindent francia színnel vontak be, természetes, hogy Európa népei lassanként mind kevésbé akartak e különös színű boldogságban részesedni s a francia tulajkapások ellen saját nemzetiségekben kerestek menedéket.-

A fölvilágosodás világpolgáriás eszméi tehát lassanként elvesztették hatásukat s hogy az új eszme, mely a kidőlt helyére lépett, az előbbi ellentéte legyen, az - említett okokon kívül - az ember legbensőbb mivoltából is következett, mert: "A tapasztalás azt mutatja, hogy valamint az egyesek, úgy a népek is azt, ami helyzetükben kellemetlen, többnyire egy oknak tulajdonítják, s ennek eltávolításától várják üdvöket; amiből az következik, hogy valahányszor hosszabb ideig egy irányban haladva azt károsnak tapasztalták: az ép ellenkezőben keresik üdvöket. Az emberi elme ellentétekben halad s akár egyesek, akár nemzetek kifejlődését észleljük, azt fogjuk tapasztalni, hogy történetöknek folyama tulajdonképen csak egymást követő reakciókból áll." 1/

1./ Eötvös J.: nemzetiségi kérdés .11.1.

E reakció nyilvánult meg a nemzetiségi eszmében.--

b./ A nemzetiségi eszme, mint a XVIII.század eszméinek természetes tovább fejlődése.--

A szabadság-egyenlőség eszméi, nem a XVIII. század szülöttei. Az ókori stoikus filozófia, a kereszténység tanai, melyek az Isten előtti egyenlőséget hirdették, részben az egyenlőség elvén épültek föl.-- Azonban az okok egész serege, vagy mondjuk így: a milieu, megakadályozta az egyenlőség és szabadság elvének ható erőkké növekedését. A termelés kezdetleges rendszere amelynek szükségyszerű feltétele volt a rabszolgaság és jobbágyság intézménye, a ó-és középkor azon fölfogása, mely szerint a testi munka lealázó: legyőzhetetlen akadályokat állítottak minden demokratikus irányu fejlődés elé. Az, amit mi görög demokratiának nevezünk, a mai kor fejlett demokratiájának látszószögéből nézve, inkább aristokratiának látszana, mint demokratiának, mert az óriási rabszolga tömegek, - melyek minden szónál világosabban bizonyítják, hogy e korban a szabadság és egyenlőség elveinek hirdetése csak a fictio, - s a kornak a munka lealacsonyító mivoltáról alkotott föl-

fogása: eleve kizárták a valódi demokrácia kialakulását.

A történelem folyamán több ízben találkozunk bizonyos demokratikus szinkekkel. A huszita mozgalmak, Calvin egyházszervezete, demokratikus eszmék bélyegét hordják magukukon. Mégis ez eszmék hatása a politikai életre vajmi csekély volt s a reformatióra következő abszolútizmus kora, minden demokrácia legteljesebb negatívója. Ha a való életbe nem is nyulhattak be alakítólag a calvinizmus demokratikus eszméi, mégsem pusztultak el s akkor midőn a fölvilágosodás lerakja a modern demokrácia fundamentumait, Calvin demokratikus tanai nem maradtak hatás nélkül. Calvin "Institutiói" ; s Rousseau "Contrat Social"-ja között összefüggést keresni, bizonyára nem lenne sikertelen munka. ^{1/}

Ha a demokratikus jellemvonások Európa történetében itt-ott föl is fedezhetők "mélyebb gyökeret csak az encyklopedisták és Rousseau működésével vertek." ^{2/}

A demokrácia és a nemzetiségi eszme között szoros kapcsolatok vannak.-

1./ Gervinus G.G.: Id.m.165.1.

2./ Pulszki Ágost: Demokrácia és nemzetiség./Huszádik század. II. évf. 3.sz.165.1./

Nem lehet tisztán véletlen, hogy ugyanakkor, midőn a késői középkor olasz városai demokratikus irányban kezdenek fejlődni, erősödni kezd Itália egységének vágya is.- Nem lehet véletlen, hogy az erősen demokratikus huszita mozgalmak határozott nemzeti jelleggel bírnak, Nem lehet véletlen, hogy a legujabb kor demokratikus mozgalmát a nemzetiségi eszme szempontjából vizsgálva azt tapasztaljuk, hogy "e mozgalmak kettős irányban haladnak: belsőleg szabad államintézmények, külsőleg a népek és törzsek függetlenségének megőrzése s oly politikai elválasztásra törekedvén, mely a nemzetiségek s nyelvek természetes különbségeivel megegyezik, - ^{1/} azaz; " a nemzetiségi iránylat és a demokratikus mozgalom teljesen karöltve haladtak." ^{2/}

Az a kapcsolat, ami a dolgok puszta szemlélete által is föllelhető, még nyilvánvalóbb lesz a demokratikus és nemzetiségi törekvések analizálása után.-

1./ G.G. Gervinus: Id. m. 190.1.

2./ Pulszki A.: Id.m.165.1.

A demokratia alapja az egyenlőség s az egyenlőség alapján létesítendő szabadság. Főelve az, hogy minden törvényhozási intézkedésben, a lehető legnagyobb tömeg javát kell keresni és minden törvényhozási intézkedésben a tömeg érzületére kell támaszkodni.- A nemzeti-eszme, minden valamely nemzetben lévő erő teljes érvényesülésének eszméje; eszménye pedig az, hogy az állam azokból álljon, akik a közös műveltség, közös tradíciók az összetartozásukról való meggyőződés következtében képesek arra, hogy sorsukról saját fölfogásuk, saját nemzeti géniusuk szerint ítéljenek, intézkedjenek és hogy minden lehető erő, mely a nemzet tetteiben foglaltatik, a legteljesebben érvényesüljön. A két eszme rokonvonasai világosan feltűnnek. Aristokratikus szervezet mellett szükségkép csak egy kis része bír érvényesülni a nemzetimerőknek, nagy részük parlagon hever. 1/-

A fölvilágosodás demokratikus szellemi áramlatainak vizsgálata fog tehát bennünket ama gyökérszálak egyik legfontosabbikához elvezetni , amelyekből a nemzeti-

1./

-Pulcski Ágost: Id.m.167.1.

ségi eszme hatalmas törzse sarjadt.-

A felvilágosodás kora, az emberek szabadságát és egyenlőségét hirdette. Ezt nyilvánvalóan nem tehetette anélkül, hogy egyuttal el ne ismerje azon közületi formák egyenlőségét és szabadságát, amelyeken át egyedül lehetséges az egyén szabad fejlődése, azaz: minden nép és nemzet szabadságát és egyenlőségét. A népek egyenjogúságának eszméje tehát "nem egyéb, mint azon elveknek, amelyeket a XVIII. század minden jogi viszonyok alapjául elfogadott, következetes alkalmazása a népekre." ^{1/}Rousseau - ki talán leghivebben visszatükrözi a kor gondolkodásmódját - maga is észrevette, hogy az egyén szabadsága és egyenlősége ezen elveknek a népekre, mint személyiségekre való vonatkoztatása nélkül el nem képzelhető.- Rousseaunál már ezt olvashatjuk: "A nemzeti intézmények azok, amelyek egy nemzet szellemét, izlését, erkölcsit alkotják; melyek a nemzetet azzá teszik, hogy Ő az és nem más; melyek a kiirt. hatatlan szokásokon alapuló forró hazaszeretetet keltik föl benne; melyektől áthatva megöli az unalom más népeknél közepette a gyönyöröknek, - melyektől saját országá-

1./ B.Eötvös J.: A nemzetiségi K.11.1.

ban meg van fosztva. Ubi patria ibi bene." ^{1/} Hasonló gondolkodásmódot tükröz vissza az 1795. Déclarations des droits eme pontja: "A népek valamennyien függetlenek és souverainek, bármennyi legyen is az őket alkotó egyesek száma és az általuk elfoglalt terület kiterjedése: ez a szuverénitás elidegeníthetetlen minden népnek joga van szervezni és megváltoztatni kormányformáit. Egyik népnek sincs joga a többi kormányzásába beavatkozni.- Bármelyik nép szabasága elleni merénylet valamennyi nép elleni merénylet." ^{2/} Ennél többet a nemzetiségi eszme legbuzgóbb harcosa sem mondhatott volna. Pedig ekkor még nem voltak nemzetiségi harcok.!

A nemzetiségi eszme tehát logikai szükség-
zetiséggel folyt a fölvilágosodás korának eszméiből, mert az "Emberi Jogok Kijelentésének" azon tételéből, hogy "min-
den souverainitás elve a nemzetben gyökeredzik," az kö-
vetkezett, hogy "a nemzetek, kik ugyanazon törvény alatt
élni akaró emberekből állanak, idegenek által nem kormá-
nyozhatók s egészben vagy részben idegen államokba nem

1./ I.I.Rousseau: Gouvernemeni de la Pologne III.
f.v.ö.IV.f.: Education /Idézi Sovel id.m.238-.1.

2./ Nation címszó alatt. La Graude Encyklopedie.
Paris /Idézi Jászi, Id.m.96.1./

kebelezhető: függetlenek s oszthatatlanok." ^{1/} A nemzetiségi eszme elvei meg voltak tehát már a 18 század végén is, csak ható erővé nem váltak.-

Mi okozta ezt?

A XVIII. század végéig Európa népei - hogy úgy mondjam, inkább horizontális, mint vertikális irányban voltak tagolva; az egymás fölött álló különböző jogokkal bíró rendek ugyanis a differentiáknak jóval magasabb fokát fejezték ki, mint az egymás mellett álló népek, úgy hogy "azon osztályok, melyek leginkább némi befolyással bírtak, s amelyek mindenütt legközelebb állván a királyi székhez, földieiknek példányul szolgáltak, a papság és nemesség, oly institutiókban gyökereztek, amelyek a külön nemzetiség körén kívül estek. A clerusnak közös egyesülési pontja a papság volt. A nemesség számára némi közösség rejlett a lovagság eszméjében még akkor is, midőn ez már nem bírt nemes, nagyszerű jelentőségével s az egyenrangúság valamennyi ország nemességeit szilárd kötelékkel

1./ Lavisse Ernő: Európa politikai történetének átnézete. Fordította Angyal Dávid. /olcsó K 755.56./135.1.

fűzé össze, szilárdabbal mint az, amely az egyes nemst saját nemzetéhez láncolá." ^{1/}Még " a polgárság sem ahhoz a nemzethez van lekötve elsősorban, amelynek kebelében él, hanem a rendhez, a munkának egyetlen szervezett rendjéhez, amely akkor existált. A francia polgár sok tekintetben közelebb állott a ffrandriaikhoz, a némethez, de még az angolhoz is, mint a tulajdon nemzetbeli lovaghoz" ^{2/}

S mit jelentettek a rendek alkotta különbségek mellett a nemzeti differenciák?

A nemzet fogalma egészen a legujabb korig csak a jogokkal biró u.n. kiváltságolt rendeket, a papságot s nemességet foglalta magába.- A polgárság szintén belül esett részben a nemzet fogalmi körén, amennyiben testületileg egyes városok polgárai bizonyos jogokkal birtak, azonban külön rendet nem alkottak s reájuk, mint testületekre ugyanazon jogok voltak érvényesek, amelyekkel a nemesek, mint külön személyek birtak. A nép zöme a

1./ B.Eötvös I.Id.m.I.k. 263.1.

2./ Marcali H.: Id.m.263.1.

nemzet fogalmi körén kívül, helyesebben alul esett. Körül- belül ez volt a helyzet a XIX. század polgári forradal- máig. 1/

A nemzet fogalma tehát tulajdonképen azon rendekre volt korlátozva amelyeket erős internationalis kötelékek erősebben fűztek egymáshoz, mint más rendhez tartozó honfitársaikhoz, - Természetesen e körülmény foly- tán a nemzeti különbségek csak igen halványan jelentkez- tek s csak mellesleg, másodsorban irányították a politikai élet iránytűjét, amely főleg dinasztikus és rendi érde- kek szerint igazodott.-

A XVIII. század demokratikus mozgalmának tehát elsősorban ott kellett megkezdenie az egyenlőség és szabadság utáni törekvést, hol legszembetűnőbben jelent- keztek azok a különbségek, melyek ezen eszmék megvalósi- tását gátolták, azaz: a rendi különbségeknél.- Innen van az, hogy a kor forradalmi elsősorban a rendiség bástyái- nak ledöntésére törekednek.-

1./ Kölcsény Parainesisében /Magyar könyvtár 795.sz. 15.1./ még így értelmezi a nemzet kifejezést.

De midőn ledőlni kezdtek a rendiség korlátai s megszűnni látszottak az egyenlőség és szabadság azon akadályai, amelyek a különböző rendek egymás alá - illetve fölérendeltségi viszonyából származtak, - lassanként előtérbe kezdtek nyomulni azok az akadályok is, amelyek különböző népek egymás fölötti uralmából származtak s azon elvek, amelyek eddig Rousseau és a francia forradalom ta-naiban az egyes népek függetlenségére vonatkozólag jóformán hatás nélkül maradtak, irányító elvekké kezdtek válni, mert mind nyilvánvalóbb lett, hogy a demokratia megvalósulásának ép oly akadály a népek egymás fölötti uralma, mint a rendiség által teremtetett alá - és fölérendeltségi viszony.-

Mindez természetesen folyik a demokrácia benső lényegéből, ugyanis a demokrácia nemcsak az államhatalom birását jelenti, a néptömegek útján, hanem az egyesek egyenjogosítását az állammal szemben." 1/.

Ez pedig lehetetlen ott, hol több nemzeti-ség egyesül valamely államban, mert ha " valamely terüle-

1./K. Kautsky: Nemzeti állam, imperialista állam és államszövetség. Fordította Weltner J. Bp. 1915.-15.1.

ten bizonyos nemzeti szellemű nép együtt él több más szellemű néppel az állam azok mindnyájának külön szellemét érvényre nem emelheti." ^{1/}. A nemzetiségi egyenjogúság, mintegy államban élő s külön szellemű nemzetiségi egészeknek egyenlő érvényesülése, az állam szellemének, intézményeinek meghatározásában, belső lehetetlenség " ^{2/}.

Az egyes nemzetiségek sajátos karakterén kívül egy ezzel szorosan összefüggő de jóval nyilvánvalóbb ok, a nyelvek különbözősége is erős akadálya a nemzetiségek egyenjogúságának.- Midőn a XIX. század forradalmi elsöpörték a fendalismus maradványait, megszűnt a latin hivatalos nyelv lenni s helyét mindenütt átadta a nemzeti nyelvnek. E folyamat minden nagyobb zökkenés nélkül, általános öröm közepette ment végbe oly államokban, amelyek egynyelvűek voltak. Annál nagyobbak voltak azonban azok a rázkódtatások, amelyeket sok nyelvű államokban, így hazánkban is okozott. Az 1830 VIII. tc., 1836 III., 1840.VI. 1844.II. törvénycikkek, melyek fokozatosan a magyar nyelvet tették a holt latin helyére, nagy mértékben voltak

1./

Concha Gy.: Id.m.336.1.

2./ Concha Gy.: Id.m. 336.1.

Okai a magyarság és a nemzetiségek harcának. 1./

Ez természetes is oly korban, amelyben a szabadság és egyenlőség eszméje s az ember természetes jogainak elve szabta meg a politikai élet irányát, mivel ezen elvek megvalósítása, oly államban, hol több különböző nyelvű nemzetiség él együtt, kevésbé lehetséges⁶. Ugyanis egy államban gyakorlati szempontból legfeljebb két hivatalos nyelv létezhetik. Ennek folytán az uralkodó nemzetiség tagjai, - minthogy nyelvük az állam nyelve, - előnybe jutnak azok felett, kik az államnyelvet nem birják. " A vádlottnak rosszabb a helyzete, ha a bírák és ügyészek nem értik nyelvét. A tanuló rosszabb helyzetben van, ha oly nyelven tanítják és vizsgáztatják, amelyet csak nehezen ért. A hivatalnokot mellőzik a hivatal nyelvét nem bírja. Valamely szónoknak a hatását a parlamentben erősen korlátozza az is, ha oly nyelven kell beszélni, melyet nem bir teljesen, valamint az is, ha oly nyelven beszél, melyet a jelenlévőknek csak egy töredéke ért meg. Ha egyedül álló idegenek vagyunk

1./

Mocsáry L.: Nemzetiség. Pest. 1858. 161-167. és 188.

valamely államban, beletörődünk ebbe. De ha az államban valamely erős nemzetnek tagjai vagyunk, föllázadunk a sérelmek miatt, melyet az egyesnek nemzetisége miatt el kell szenvednie. Minél erősebb a demokratikus érzés anélkül, erősebb a vágy, hogy nemzetünk egyenjogusítását az államban kiküzdjük." ^{1/}.

Igy lesz a nemzeti nyelv - demokratikus irányu fejlődés folytán - mint a nemzeti kultúra letéteményese, mint a nemzetiségek nagy tömegei számára lehetséges művelődési eszköz, mint a politikai életben való érvényesülés főfeltétele: valamely nemzetiség kritériuma.-

A XVIII. század eszméi és a nemzetiségi eszme közötti összefüggést a következőkép összegezhetjük:

A XVIII. században kifejlődött eszmék szükségszerűleg vonták maguk után a nemzetiségi eszme kifejlődését, mivel a szabadság és egyenlőség eszméi, melyek az egyén minél teljesebb fejlődését voltak hivatva biztosítani, nem valósulhattak meg azon közületek szabadsága és egyenlősége nélkül, melyeken át az egyén fejlődése egyedül le-

^{1/} Kautsky Id.m. 16.1.

hetséges. A nemzetiségi eszme tehát nem más, mint azon eszméknek, melyeket a XVIII. század az egyénre nézve megállapított, a nemzetiségekre, mint önálló személyiségekre való átvitele. Hogy a nemzetiségi eszme az egyenlőség és szabadság eszméinek megszületésekor mindjárt nem jelentkezett, az onnan magyarázható, hogy ezen eszme megvalósulásának, jóval közelebb fekvő akadályai voltak a rendek alkotta különbségek, mint azok, amelyek az egyes nemzetiségek különbségeiből folytak, s ezek csak az előbbiek megszüntetése után léptek életben előtérbe ^{1/}.

Mindazt, mit jelenleg a demokratia és nemzetiség kapcsolatáról elmondottunk, nem lehet egyforma érvénnyel alkalmaznunk valamennyi olyan törekvésre, melyet " nemzetiségi "-nek nevezünk, mert a demokratia elveiből

1./ Természetesen ezzel nem akarjuk azt állítani, hogy mindazon követelménynek megvalósítása, amelyek a szabadság és egyenlőség elveiből folynak szükséges és üdvös is. - Mi csupán a pusztá ténynek megállapítására szorítottunk t.i., hogy a nemzetiségi eszme részben a szabadság és egyenlőség eszméi eredményeképp állott elő.- Ez különben igen érdekesen mutatja, hogy ha valamely kor egy eszmét uralkodónak tekint azt minden téren megvalósítani igyekszik s az új boldogság kelyhét fenéig üríti ki, nem törődve azzal, hogy a fenékre néha salak is szokott rakódni.-

nem következik az, hogy mindazok, kik egy és ugyanazon nyelvet beszélnek, egy államban egyesüljenek. Ugyanazon nyelvvel a demokratia legcsekélyebb megsértése nélkül megalakulhat több állam, amint ezt Anglia és az Egyesült Államok példája.-

Amíg tehát az ausztria-magyarországi, nemzetiségek, a lengyelek, irok nemzetiségi mozgalmak és a demokratikus fejlődés között a legszorosabb összefüggések állnak fenn, addig a souverain apró német és olasz államcskák egységi törekvése a demokratia szempontjából nem magyarázható.-

Itt más okok után kell kutatnunk.-

3./ A gazdasági viszonyok hatása.

A középkor termelési rendszerét a szűk körre való korlátozottság jellemzi. Ugyyszólván minden család külön gazdasági egésznek képezett. A termelés csak a mindenkori felmerülő szükségleteket igyekezett kielégíteni s a távoli vidékek termékeinek kicseréléséről csak a legritkább esetekben - rendszerint a hűbér urak udvartartásához szükséges cikkek kicserélésénél, - lehetett szó. Ez nem

is lehetett másképp oly korban, amelyben a terménygazdaság volt uralkodó, mivel a csere tárgyát képező termény messze földre való szállítása mindenkor - de az akkori primitív közlekedési viszonyok mellett, különösen- nehéz volt.- A gazdasági érdekek csak igen kis kört fűztek össze s egy nép összességét nem tartották össze.-

Az ujkor folyamán mindinkább megerősödő pénzgazdaság a közlekedési eszközök állandó fejlődése, szorosabb kapcsolatokat létesítenek a hatalom által összetartott különböző országrészek között s nagymértékben fokozódik azokban, - gazdasági életük és érdekeik összefonódása következtében - az összetartozás érzete.-

Távol áll tőlünk a gazdasági viszonyok ily irányu jelentőségének lekicsinylése, mégis nagyfoku tulajásnak tartjuk, ha Jászi csupán erre vezeti vissza a heterogén elemekből álló nyugat-európai nemzetek /angol, francis, spanyol,olasz/ összeforrását s a fejlettebb gazdasági élet, tehát az érintkezés hiányából hazánk nemzetiségeinek

fönmaradását.^{1/}

Ha közelebből megvizsgálta volna a dolgokat, rájött volna a következő különbségekre is.

1./ Amíg a nyugati államokban egymásra tölt néphullámok egymás fölött helyeződtek el s egymással nagymértékben összefolytak, addig nálunk, inkább egymás mellett: a magyarság a síkon, a nemzetiségek a hegyes vidékeken. Bár kompakt tömböket itt sem alkottak, mégis az elszigeteltség jóval nagyobb, mint pl. lehetett Anglia britjei, angol-százai, dánjai és normanjai között.

2./ Nálunk sohasem találunk oly politikát, mely a nemzetiségek beolvasztására irányult volna, kivéve ha ro-

1./ Jászi O: Id.m. 93-4, 297-300, 520-523.1. Jászi a gazdasági viszonyokon kívül a politikai egységben keresi a nemzetek kialakulásának kulcsát. A politikai egység hazánkban ép úgy - sőt erősebben! - meg volt mint a ny.-európai államokban s ha ennek dacára sem alakult ki nemzeti egységünk, úgy azt - Jászi elmélete szerint - egyedül a gazdasági viszonyok elmaradottságából kellene magyaráznunk. Hogy ez mennyiben lehetséges, azt fogjuk megvizsgálni.- Igen hasonló véleményen van Pikler is /Id.m.82./: "Az egész országra kiterjedő országos munkát végzők, akereskedők, és céljaikra szolgáló hatóságok, a tudósok, országutkésztők, a kereskedelmi politikusok csinálták meg az országos nyelvet és a nemzeti szellemet."

konaink voltak, mint pl. az izmaeliták, akiknek beolvasztása inkább vallási mint nemzeti célból királyainknak határozott célja volt. 1/. Addig a nyugati államokban, különösen a németeknél a germanizálás céltudatos politika eredménye volt. Medve Albert és a német lovagrend ily iránya tevékenysége közismert. 2/. Ezt nagymértékben elősegítette a németektől lakott déli részeknek - az okkori termelési lehetőségekhez viszonyított - aránylagos sűrű népessége, mivel innen sűrű rajokban vándorolt a nép feleslege a szlávok által csak gyéren lakott vidékekre. Ezzel szemben a csekély számú magyarság legfeljebb csak az általa megszállott területeket tarthatta meg s a németekhez hasonló expansió~~is~~ tevékenységet nem volt képes kifejtteni s az állandó harcok a népesség számának nagyobb mérvű gyarapodását erősen gátolták.-

1./ Decretum A. Ladislai I.9. et Decr. Colomani I.47. azt mutatják, hogy királyaink, ezek beolvasztása végett bizonyos fokú erőszak alkalmazásától sem riadtak vissza,/pl.: izmaelita csak magyarhoz adhatja leányát feleségül/ L.Timon A.: Magyar alkotmány és jogtörténet.VI.kiad.Bp.1918. 290.1...

2./ Weber - Baldamus: Weltgeschichte.22.kiadás.Berlin. 1915.II kötet 378 és 455-461.1.

3./ Bizonyos ethnografikus körülmények is nagymértékben gátolták a különböző nemzetiségek összeforrását. A magyarság életmódjára, erkölcsire, - s bizonyára külsejére is, - nagymértékben különbözött ugy a szlávoktól, mint a germánoktól. E különbségeknek, határozottan nagyobbaknak kellett lennie, annál, amely pl. az angol- szászokat, dánokat, normanokat, vagy a frankokat, burgundokat, gótokat egymástól és a rómaiaktól - kikkel már évszázadokon át érintkezésbe voltak - elválasztotta s ezen kívül itt a rómaiak fölényes kulturája nagy assimiláló erővel bírt. A magyarság ilyennel nem rendelkezett, ha föl is tételezzük azt, hogy kultúra dolgában nem állott alacsonyabb színvonalon, mint az itt talált népek. Az ethnografikus különbségek erős jelenlétét bizonyítja az a körülmény is, hogy a keletről jövő népek, - kiktől nem választották el oly különbségek, a magyarságot, mint az indegermán szlávoktól és germánoktól, - mint a kunok, besenyők stb., mind fölszívódtak a magyarságba.-

- Bizonyára még szaporizhatók lennének azok az okok, amelyek megmagyarázzák azt a szomorú körülményt, hogy miért nem olvadtak ugy össze hazánk különböző nem-

zetiségei, mint ez a ny.-európai államokban történt, de az elmondottakból is világos az, hogy a gazdasági élet fejlettlenségén kívül számos ok eredményezte ezt.--

Ha már a nemzetek kialakulása s a nemzetiségi kisebbségek fönmaradása sem magyarázható csupán a gazdasági viszonyok alakulásából, ugy még kevésbé sikerül ez, a nemzetiségi eszme kialakulására vonatkozólag.--

Jászi ezt a folyamatot a következőkép adja elő:

" A nemzetiségi kérdés mindenütt a világon -- azt lehet mondani -- fizikai szükségszerűséggel -- lép föl ott, ahol a feudális országból az átmenet a modern ipari állam felé megtörténik és ahol ez a nagy történelmi folyamat, tehát egyrésről a feudalizmus fölbomlása, másrésről az ipari demokratia kialakulása, nem egy homogén néptömeget, hanem különböző nyelvű embercsoportokat nemzetiségeket talál. " 1/-

" Midőn ezen gazdasági fejlődés következtében a nemzetiségi öntudat megjelent a XVIII. század leg-

1./ Jászi O.: Id.m.520.1. /Jászi itt feudalizmus alatt egyrésről natural gazdaságot, másrésről apró területi uralmakat ért./

végén, illetve a XIX.század első felében, mint az állattenyésztésről a mezőgazdaság és ennek kapcsán az iparra és kereskedelemre való átmenetel következménye: ez a nagy világtörténelmi folyamat kelet- és közép-európa államai-ban nem egységes nemzetiségű országokat talál, hanem egymás mellett élő, különböző nyelvet beszélő embertömegek laza konglomerátumát. Végtelenül természetes dolog az, hogy ugyanazon tényezők, amelyek ezen államokban az egységes nemzeti állam koncepcióját megérlelték, ugyanazon tényezők amelyek a nemzeti eszmének összes jellemvonásait, tehát a közös jogrendre, közös gazdaságra, a partikuláris élet romjainak elsöprésére való törekvést kiváltották: ez az eszmeáramlat szükségképen az idegen nemzetiségi néptömegekben ugyanazt a törekvést váltotta ki, - ^{1/} mert " a nemzeti gondolat semmi egyéb, mint lerontása mindannak a közjogi és gazdasági birónak, amely az egységbe törekvő gazdasági életet a tovább fejlődésben meggátolja." ^{2/}

Jászi megállapításai a nagy általánosságban

1./ Jászi O.: Id.m. 523.1.

2./ Jászi O.: Id.m. 521.1.

mozognak, ott is, hol részletesebben igyekszik magyarázni ily szempontból a nemzetiségi eszme kifejlődését, inkább elveinek újból való ismételését, mint annak konkrét adatokkal való bizonyítását látjuk. Pedig nagy kíváncsiság fog el bennünket megtudni, hogy mi módon ered " az ipari demokratia"-ból Pánszlávia vagy Dákórománia mániája? vagy: mily mértékben hatottak kényszerítőleg a gazdasági viszonyok, hogy románjaink " a gazdasági élet további fejlődését" a havas alföldi atyafiakkal való összműködésben keressék? Mindezt nem magyarázza meg nekünk! Nem is magyarázhatja, mert a mi oláhjaink a XIX. század első felében még nem sokkal tudtak többet az " ipari demokratia "-ról mint Trajanus légióiban szolgáló fogadott őseik.-

Az az állítás pedig, hogy " a gazdasági élet tovább-fejlődése " kívánta volna a nemzetiségek elszakadását s önálló fejlődését olyannyira képtelen, hogy megcáfolására hosszú időt vesztegetni felesleges, mert ha valami szólott az elszakadási törekvések ellen: úgy első-sorban gazdasági egymásra utaltságunk volt az s az a nehézség, melyet a nyelvek különfélesége okozott eltörpült, gazdasági érdekeink közösségének parancsszava előtt.

Jóval nagyobb sikerrel mutatható ki a gaz-

dasági élet hatása ott, ahol a mienknél jóval fejlettebb gazdasági élet, nagy kört ölelve föl, messze elágazva minduntalan beleütközött az apró önálló uralmak vámhatáraiba, különböző jogrendjébe.--

A modern gazdasági élet a nagy államok kialakulását segíti elő, mindaddig amig terjeszkedésének a közlekedést gátló akadályok útját nem szegik.-- Oly geografiaiailag egységes területen tehát, amelyen egy és ugyanazon nép él több államra oszolva, a gazdasági élet fejlődése az egység utáni vágyat kelti föl.-- Ez volt a helyzet Olaszországban és Németországban; az utóbbi ugyan; természetes határokkal nem bír, de oly természeti akadályokkal sem amelyek a németséget megosztanák.--

Német- és olaszország a XIX.század elején az apró uralmakra való szétszakadozottságnak ugyanazt a képét mutatta, amelyet a Hohenstanfok bukása után nyert. A wesfaljai béke csak szentesítette a már amugy is meglévő viszonyokat. - Mindez a gazdasági élet fejlődésének nem volt akadály, az egész közép és ujkorán át, mivel az a termelés és a közlekedési viszonyok primitív volta következtében, csak kis kört ölelhetett föl. Midőn azonban a

XVIII. század végén s főleg a XIX. század elején számos tá-
lalmány s a természettudományok rohamos fejlődése következ-
tében a gazdasági élet óriási átalakuláson megy át s érdek-
szálai lassanként messzefekvő vidékeket fűznek össze: a ré-
gi apró territoriális uralmak, mindinkább ellentétbe jut-
nak a gazdasági élet fejlődésével, amely tágabb keretek után
vágott. ^{1/} Ezt volt hivatva nyújtani a nemzeti állam. Vi-
lágosan mutatja ezt az a körülmény is, hogy a német egység
pártja az iparos centrumokból került ki, ^{2/} - míg a partiku-
laris törekvések mozgatói " a nagy földbirtokosok voltak,
kik az arisztokrácia privilégiumainak a protestáns papság
hatalmának és Poroszország függetlenségének föntartását
követelték." ^{3/}.

Megközelítőleg ugyanvez volt a helyzet Olasz-
országban, csak hogy a belső egyesülési irányzatot az ide-
gen dinasztiaiák kezében lévő országrészek gyarmatállapota

^{1./} Még a bécsi kongresszus után is "csupán az ősi
poroszterületeken 67 különböző vámtarifa volt." Wéber-
Baldamus: Id.m. IV. /22 kiadás/ 241.1.

^{2./} Jászi O.: Id.m. 98.1.

^{3./} Ch. Seignobos: Histoire de la civilisation Moyen
et dans les temps modernes, Paris 3. édition. 422.1./ Idézi
Jászi: Id.m. 98.1./

még komplikálta.-

Valóban vannak tehát kapcsolatok a nemzeti-
ségi eszme kialakulása és a gazdasági élet fejlődése között
s nem tisztán véletlen az, hogy az ipar, kereskedelem fejlő-
dése és a nemzetiségi eszme erősödése sok helyt parallel
haladnak. E kapcsolatokat a következőkben összegezhetjük:

A XVIII.század végén és a XIX. század ele-
jén beállott fejlődés folytán a gazdasági élet, mind távo-
labb fekvő területeket fűzött össze érdekszálaival s azok
a keretek, amelyek egyes népeket számtalan apró államocsa-
kára osztottak, mindinkább kerékkötőivé váltak a gazdasá-
gi élet fejlődésének. Ily helyen tehát részben előidézője,
részben erősítője volt, a már más okok által is fölkellett
nemzetiségi eszme.^{nek} - Azonban tisztán a gazdasági élet ala-
kulásából megmagyarázni a nemzetiségi eszmét lehetetlen,
mert:

1./ A nemzetiségi eszme Európa minden ré-
szében megközelítőleg egyszerre jelentkezett, holott a
gazdasági viszonyok fejlettsége dolgában évszázadok vá-
lasztották el a különböző részeket. Közép és keletEurópa
egyes népeinél e korban még a termelésnek és cserének majd-

nem középkori módja állott fenn s mindenesetre távol állottak attól a nivótól, amelyre Német és Olaszország - hol az egység utáni vágy ugyanez időben vett erősebb lendületet - jutott. Európa egyes népeinél tehát a nemzetiségi eszme előállításának feltételeként megkívánt gazdasági fejlettség nem volt meg. - S ha ennek dacára is előállott, úgy azt más okoknak kellett előidézni. -

2./ De ha föl is tételezzük a gazdasági élet megkívánt fejlettségét úgy az még mindig nem vonja mindennütt maga után szükségszerűleg a nemzeti államok alakítására irányuló törekvéseket. A gazdasági élet szempontjából ugyanis nem pszichikai momentumok, hanem a különböző termékek kicserélésének előnyös volta s minél könnyebbé tétele a főcél. Ennek egyik feltétele tagadhatatlanul a nyelv közössége, ott azonban, ahol az egynyelvűek termékeinek kicserélése a célszerűség szempontjaival nem egyeztethető össze s azonkívül a cserét természeti akadályok is lehetetlenné teszik ^{1/} vagy legalább is erősen gátolják, ott az egynyelvűség adta előny nem érvényesülhet. - Csak abban

^{1/} Különösen a nemzetiségi eszme kialakulásának idejében, midőn nemcsak a repülőgép, hanem a vasut is ismeretlen volt.

az esetben volna feltételezhető a nemzetiségi eszmének a gazdasági élet fejlődése következményekép való előállása, ha az a terület, amelyet minden egyes nemzetiség lakik geografiaiilag és gazdaságilag egységes lenne. Mindenütt azonban, hol e feltételek hiányoznak a gazdasági élet fejlődése inkább gyöngítője, mint erősítője a nemzetiségi eszmének.

Készséggel elismerjük tehát mi is a gazdasági viszonyok hatását, de az ellen a fölfogás ellen, mely a nemzetiségi eszmében csupán ama sokat emlegetett gazdasági fundamentumokon nyugvó szellemi "Überbau" egy darabját akarja látni - az említett okoknál fogva tiltakoznunk kell.- Mert amily bizonyos az, hogy a gazdasági viszonyok messze a szellemi életbe is benyúló hatással bírnak, ép oly helytelen mindent, mi szellemi, erre és csupán erre visszavezetni s a gazdasági viszonyok "rövid ingecskéjébe" burkolni oly dolgokat, melyeket az sohasem takart vagy ha igen: ugy rég kinőttek belőle.

4./ A Francia forradalom és az ezt követő események hatása.

A kultúra emelkedése, a XVIII.század eszméinek hatása, a gazdasági élet terén beállott változások

nagy jelentőséggel bírtak a nemzetiségi eszme kialakulása szempontjából, mégis a francia forradalom nélkül csupán ezekből magyarázni a nemzetiségi eszmének már a XIX.század első felében hatalommá való növekedését épügy nem lehetséges, mint csupán magából a francia forradalomból levezetni a nemzetiségi eszme kialakulását.-

I. A rendi társadalmak korában a hódító-
nak, csak az uralkodó osztályokat kellett legyőznie, a népzömével a jobbagysággal, nem sok dolga volt, mivel a jobbagyság elsősorban azt nézte, hogy mennyit fizet s csak azután, hogy kinek. Bár ha szorosabb kötelékek is fűzték a vele fajilag rokon földesurához, mégis - minthogy érdekeik közössége nem fűzte őket össze - csak ritkán mozdult meg annak érdekében.^{1/}

1./Bonkáló írja a következőket: " A viszonyok ismerői szerint ma is úgy áll a dolog, hogy a lengyel paraszt reszketve hallgatja a " Nincsen veszve Lengyelország"-ot s ellenségeinek tekinti azt, ki a lengyel uralom visszatérését igéri neki, "mivel az orosz iga nem bizonyult oly súlyosnak, mint az, amelyet saját főurai raktak a nyakába.-Ha korunkban is, - melynek egyik mozgatóerője a nemzetiségi eszme - így gondolkodik a parasztság, minő lehetett gondolkodásmódja akkor, midőn a nemzetiségi eszmének hire-hamva sem volt?!"
/Bonkáló S.: A szlávok.Bp.1915.96. 1. /

Nemzeti törekvések ebben a korban sem voltak ismeretlenek, de mivel a nemzet fogalma nem volt más, mint a kiváltságos rendek összfogalma, ennek megfelelően a nemzeti törekvések is leggyakrabban azonosak voltak a rendi törekvésekkel ^{1/} s ott ahol az abszolút uralkodói hatalom a nemzet jogait - s ezzel a rendek jogait - megnyirbálta, a nemzeti törekvések rendszerint abban nyilvánultak meg, hogy: "Visszakövetelték gyűléseiket, szabadalmaikat, chartaikat, melyek visszaadása által merőben aristokratikus intézményeket létesítettek." ^{2/} Az ily értelemben vett nemzetiség természetesen nem találhatott támogatásra az alsóbb néprétegek körében s oly rendszer - még ha nemzeti volt is az - "mely megerősítette az aristokrátiát s abból állott, hogy a hatalmat a nemesség kezére játszani nem lehetett előttük népszerű: sokkal inkább akarták az uralkodó közvetlen kormányzását. Az egyedüli reformot, mely őket érdekelte, hűbérrendszer eltörlését vagy mérséklését csak

1./ Klasszikus példáját mutatja ennek az 1790-91 országgyűlés, amelynek nemzeti jellegét ép oly kevésbé lehetne vitatni, mint rendi aristokratikus természetét.

2./ Sorel: Európa és a francia forradalom. Fordította, Szathmári Gy. Bpest. 1888. 591. l.

az államtól várták. Abban a furcsa helyzetben voltak, hogy midőn a hazájuk a politikai szabadsághoz tért vissza, távozni látszott a polgári szabadságtól. " ^{1/}Természetesnek kell tehát találnunk, hogy a nemzeti törekvések a nép zöme előtt különös gyűjtőerővel nem bírtak.--

Ez volt nagyjából a helyzet, midőn a francia forradalom Franciaországból - megszüntetve a rendiséget, a szó mai értelmében vett nemzeti államot teremtett. Ettől kezdve a francia nép és nemzet azonos fogalmakká váltak, a nép zöme a kötelességek mellé jogokat is kapott s most már joggal érezhette magát nemzete tagjának s méltán hozhatott azért áldozatot, mert önmagáért is hozta. Ez adta Franciaországnak azt az erőfölényt, amely képessé tette fél Európa leigázására.--

A francia forradalom demokratikus eszméi mihamar elterjedtek egész Európában s a jakobinus klubok hálózata valamennyi ország radikálisait összefűzte. A francia forradalom eseményei azonban mihamar lehetetlenné tették a forradalom eszméinek szabad terjedését s nem soká meg

1./ Sorel: Id. m. 591.1.

hozták a régi és új világrend harcosainak kikerülhetetlen küzdelmét. A forradalom katonái lerázva a régi rend bilincseit s emelve a szabadság és egyenlőség eszméitől, legyőzhetetlenné váltak a régi Európa eszméitől nem hevitett, elpetyhüdt hadaival szemben s a győztes Franciaország - mint egy testőrségkép - hasonlóan szervezett köztársaságok egész sorával vette körül magát.-

Batávia, Lyguria, Cisalpiua, stb. köztársaságok, demokratikus elveken épültek föl.- A demokratikus irányzat Franciaországnak császársággá való átalakulása után sem szenvedett lényeges változást, mert Napóleon, ki otthon "kényur" volt, "kifelé a legveszedelmesebb forradalmár lett,"^{1./} s a köztársaságok bár királyságokká vedlettek át, az elvek, melyeken fölépültek, még mindig az ember természetes jogaiból fakadtak s az új királyságok nem csekély mértékben élvezték a forradalom maradandó elveinek áldásait. Az általános adózás, a személyi kiváltások megszüntetése, valamennyi állampolgár jogegyenlősége,

1./

G.G. Gervinus: Id.m. 180. l.

az ipar szabadsága s egyéb üdvös reformok ^{1/} kezdtek szét-
feszíteni azokat a korlátokat amelyek eddig az alsóbb nép-
osztályok, a nép igazi zömének fejlődését erősen gátolták.
Napoleon hódításai "kevés idő alatt oly változásokat idéz-
tek elő, amelyek ez erőszakos lökések nélkül még évszázá-
dokig tartó előkészületekbe kerültek volna." ^{2/} Hatása
mind erősebben érezhetővé vált Európa népeinek gondolkodá-
sában s a Franciaországot környező államok néhány év alatt
többet tettek meg a haladás útján, mint eddig századok
folyamán. "E befolyások alatt megifjult az agg Spanyolország
s évek folytán itt a nehézkességek egész tömegéből nagy ne-
hezen egy új rendszer fejlődött, amelyet az ország önerejé-
ből nem lett volna képes előteremteni. Olaszország három-
százados álma vallásos előítéletei, politikai tapasztalat-
lansága megingott, s megszakadt, megújult előtte a nemze-
ti egység nagyobb láthatára. - Néhány száz német államocska

1./ Weber- Baldamus: Id.m. IV.k. /22.kiad.Berlin 1918./
93.1. 49.§.

2./ G.G. Gervinus: Id.m. 180.1.

beolvasztása a birodalom hűbéres kapcsolatát megszüntette. E szükséges erőszakoskodás, mely most másnak rovatik föl s amelyre a németek csak nehezen határozták volna el magukat nyitott először kilátást Németország állami egységének." 1/-Ha Napóleon óriási sikereinek okait kutatjuk, úgy nem szabad felednünk, hogy ő ha egyik karjával súlytott is, a másikkal a francia forradalom által felszínre hozott új eszméket hintette s az általa leigázott országok legtöbbszörének alkotmányt adott. Ha ennek folytán alkotmányos élet Napóleon abszolút hajlamai miatt nem is állott elő, reformjai mégis megmutatták az alkotmányos fejlődés útját s " hozzá szoktatták a népet az alkotmányos szabadság bizonyos fokához s egyesekre nézve politikai iskolává lőnek." 2/

De a francia forradalom eszméi közvetve is hatottak, Európa uralkodói lassanként kezdték belátni, hogy a francia nép óriási erő kifejtésének oka nem csekély mértékben a forradalom demokratikus eszméiben keresendő. S akkor, midőn a francia áradat már-már mindent elnyelni fe-

1./ G.G.Gervinus: Id.m. 180-181.l.

2./ G.G.Gervinus: Id.m. 181.l.

nyezetett, bár fanyalodva kénytelen voltak Európa ódivatu uralkodói is az erőszerezés e kétes forrásához nyulni: népeiknek alkotmányt ígértek. - Poroszország Stein alatt a demokratikus reformok egész sorát valósítja meg, Ausztria is, - amely a demokratikus reformoknál csak Napóleon hadaitól félt jobban, - Stadion tanácsára szintén készülődött e gyanús hatású gyógyszert bevenni. Valóban nincs minden komikum hijján, hogy az az Ausztria, melynek története a legtipikusabb példáját szolgáltatja a népeket semmi-
ben sem vevő absolut politikának, a népszabadságot hídító franciák elleni harcban "Európa zászlai alá menekült szabadságának" védőheként lép föl. ^{1/} És mégis így volt: a francia futva a gloire után, a szabadságon gázolt keresztül.-

Mindennek dacára is bizonyos az, hogy a francia forradalom s a Napóleoni harcok nagy mértékben elősegítették a demokratikus fejlődés ügyét, mert egyrészt ily-

1./

L. Springer Anton: Geschichte Österreichs seit dem Wiener Frieden. 1809. - Leipzig 1863. I. kötet. 89. 1.

irányu reformok megalkotását vonták maguk után, másrészt hozzászoktatták a nép zömét a demokratia eszméihez s megmutatták a jövő fejlődésének útját a nép nagy tömegei számára is.--

E köztülmény döntő fontosságu volt a nemzetiségi eszmének a XIX. század első felében való kialakulására nézve, mert mind világosabb lett az a tény, - amelynek szükségszerű előállását, a demokratia és nemzetiség kapcsolatáról szólva, már fenntebb igyekeztünk kimutatni - t.i., hogy a demokratia megvalósulásának a népek függetlensége ép oly föltétele, mint a rendi különbségek megszüntetése.- Napoleon ugyanis ugyanakkor, midőn megszüntette a különböző népeknél a kiváltságos rendek uralmát, annak helyére a franciát tevő. Ezt tehette volna bátran akkor, midőn a nép zöme semmit sem tudott az ember természetes jöhai-ról, a nép souverainitásról, de most a fölvilágosodás, a forradalom és saját demokratikus intézkedései által fölkel-tett szellem ép úgy lerázni igyekezett más nemzetek ural-mát, mint előbb megszüntetni törekedett a rendi külön-b-ségeket.- S ha ezt tette így csak hi maradt a fölvilágoso-dás tanaihoz, mert - amint Rousseau megmondotta - : " addig mig egy népet tulhatalom kényszerit engedelmességre, s ez

engedelmeskedik - helyesen cselekszik; mihelyt azonban képes lerázni a rabigát s azt le is rázza, még helyesebben teszi. " 1/-

Hogy a függetlenség vágya minél erősebbé legyen, arról maga Napóleon gondoskodott; "a nemzetiségek önállóságával üzőtt hallatlan játéka, katonai megszállásai s terheinek tulsága és a népek anyagi érdekeinek legérzékenyebb megsértése által, botorul maga ellen zuditá ezeknek gyűlöletét is" 2/ugy hogy "nemcsak az vált az általános szabadság hasznára, amit Napóleon jótéteményként nyújtott mindig, hanem méginkább az, amit ép elnyomásukra cselekedett. 3/..

Sajátságos játéka a sorsnak, hogy az a Napóleon, ki világhuralomra törekedett, maga is segített elhárítani azon eszméket, melyen imperializmusának meg kellett

1./ I.I. Rousseau: A társadalmi szerződés vagy az államjog alapelvei. Fordította Kőnig Ferencz Bp.1910 /olcsó k.641/43 sz./ 11.1.

2./ G.G.Gervinus: Id.m. 187. 1.

3./ G.G.Gervinus: Id.m. 183.1.

törnie. Megmutatta a szabad fejlődés útját, hogy megnyerje azok rokonszenvét, kik erre igyekeztek, de alig tettek védenecsei egy pár lépést a haladás útján, - mely csak arra volt jó, hogy többet kívánjanak - saját testével álta el utjokat. De ez egyszer erején felül vállalkozott, genialitása megtörött a népszellem erején s az általa is hintett eszmék győzedelmeskedtek fölötte.-

A francia forradalomnak a nemzetiségi eszme szempontjából vett hatása eszerint két irányban nyilvánul meg:

1./ Demokratikus eszmék és intézmények terjesztésével közvetve erősíti a nemzetiségi eszme gyökérszálaikat, amennyiben a nép zömét önálló politikai életre képesebbé teszi s fölkelte benne a szabadság utáni vágyat.

2./ Ugyanekkor különböző népek leigázásával lehetetlenné teszi a szabad fejlődést s bár megmutatja nekik az ígéretföldjét, de odamenni őket nem engedi s ezzel mintegy kikényszeríti a harcot, mely az első igazi, nemzetiségi eszme nevében vívott harc.

II. A Napóleon ellen vívott harcokban már teljesen kialakulva látjuk a nemzetiségi eszmét, mégis,

hogy azzá a hatalommá erősödött, amely a XIX.század történetét nagymértékben meghatározta, ahhoz erősen hozzájárult a francia forradalmat lezáró bécsi kongresszusnak nemzeti erőt figyelembe nem vevő patrimoniális legitimitása s a kor romanticizmusa. -

A Napóleon ellen vívott harcokban a nemzeti - ségi eszme juttatta diadalra a szövetségeseket "a zsarnok elleni háborút a népszabadság nevében, inkább a forradalom mérsékelt elveiért, mintsem azok ellen vívták " ^{1/}s szinte úgy látszott, hogy Európa uralkodói végre megértik a kor szavát s amíg a harc tartott, erősen is hangoztatták, hogy: "a háboru és béke célja, valamennyi nemzet jogát, szabadságát, függetlenségét biztosítani " ^{2/}. - Mihelyt a baj elmúlt s " a nagy csendzavaró "megszűnt veszélyes lenni, az elmúlt negyedszázad által nyújtott tapasztalatok lassanként elpárologtak s ha valami meg is maradt, az a végrehajtásban felismerhetetlenné torzult. A józan belátás erejét, a hata-

1./ G.G. Gervinus: Id.m.187.1.

2./ G.G. Gervinus: Geschichte des neunzehnten Jahrhunderts. Laipzig 1856. I.k.253.1.

lomnak növekvő érzete lassanként teljesen megsemmisíté.
A természeti jogokat mindjobban háttérbe szorították a
hosszas fejlődés szentesítette történelmi jogok s a legi-
timitás elve minden vonalon győzedelmeskedett. Európa ural-
kodói " kik nem tanultak sem nem felejtettek" újra "Isten-
kegyelméből" kezdtek uralkodni.-

Hogy azonban a népeknek se legyen okuk pa-
naszra, biztosították őket atyai jóindulatukról, békére
irányuló törhetetlen szándékukról, mindez azonban nem volt
más, mint az absolutizmus rosszul takaró fügefalevele s
csak azt jelentette, hogy Európa történetét a XIX. század-
ben sem a "népek, - melyek a forradalomban és a szabadság-
harcokban a döntést meghozták, - hanem miként a XVIII.
században, a kormányok fogják megszabni. - ~~3~~ - E célt
szolgálták a bécsi kongresszus határozatai is. Ha végig
tekintünk Európának a kongresszus által megszabott tér-
képén, a nemzetiségi eszmének lépten-nyomon való megsérté-
sét találjuk:

Lengyelország újból földaraboltatott s

1.✓

Weber-Baldamus: Id.m.IV.k .228.1.

Talleyrand szava hiába hangzott el érdekében. 1./

Németország zavaros alkotmánya inkább akadály, mint garanciája volt az egységnek.-

A dán nyelvet beszélő Norvégek Dániától elszakítottak s Svédországgal kényszerítették unióba.-

Hollandia és Belgium, melynek lakóit vallási, nyelvi a foglalkozásbeli ellentétek választják el, egy kalap alatt egyesítették.-

Olaszország területének egy részét Ausztria kapta s ami megmaradt, azt a legitimitás bontotta szét apró darabokra.-

Finnország továbbra is Oroszország birtokába maradt.-

A "szent szövetség" célját, a szörnyű erőfeszítéseket szükségszerűleg követő általános fásultságon kívül, részben a mindinkább uralomra jutó romanticizmus is elősegítette.-

A romantika természetyszerű visszahatás volt a fölvilágosodás korának racionalismusára. A francia for-

1./ G.G.Gervinus: Geschichte der neunzehnten Jahrhunderts. Leipzig.1856.I. k.255.1.

radalom szörnyűségei s azok a csapások, melyek ennek folytán Európa népeit érték, megingatták a fölvilágosodás és a forradalom eszméinek helyességébe vetett hitet s mint ilyenkor történni szokott, az ellenkező irányban kezdtek az igazságra vezérő utat keresni. – Az ész uralma megdőlt s helyét mindinkább az érzelem kezdé elfoglalni. Az ésszel együtt bukott mindaz, mi belőle folyt. A szabadgondolkodást a jámborság, a vallástalanságot a vallásosság, a természeti jogot a történelmi jog, az általános emberit, a közelebb fekvő nemzeti tisztele váltotta föl.

Csodálatos keverékben olvadtak össze a romantikában a nemzetiségi eszmét gyöngítő és erősítő elemek. Midőn a jámborságot, vallásosságot s ezzel, a fennálló rendet erősíti, midőn a jelen politikai és gazdasági keserveit a letűnt kor csillogó képeivel akarja feldtetni, midőn megeleveníti a mult idők alázatos parasztját, jámbor papjait s nagylelkű földesurait: a nemzetiségi eszmét gyöngíti, mert a jelen sanctionálja s a jelen bajaiban evickélőnek szemét a mult csalóka lepleivel takarja el, amelyen, mint követendő példakép, a különböző alakban testet öltő jámborság szinte dorgálólag tekint le az erőszakos eszkö-

zökhöz forduló méltatlan utódokra.- De akkor midőn az általános emberit a nemzetivel cseréli föl s midőn az ősök dicső tetteit tárja az elfásult utódok elé: erősíti a nemzetiségi eszmét, mert meg vonja azokat a korlátokat, amelyek között a z emberiség fejlődése egyedül lehetséges s a mult dicsőségét a jelen hajtóerejévé teszi.-

A romantikából tehát ép ugy táplálkozott a reakció mint a nemzetiségi eszme.-

Azt a körülményt, hogy a bécsi kongresszust követő korszakban a reakció jóval nagyobb hasznat tudott huzni a romantikából, a napóleoni harcok izgalmaikt követő elkábuláson kívül, az uralkodók valódi szándékai felől bizonytalanság is okozta.- Amint azonban e kétségek megszűntek s a reakciót a reá huzott "szent" lepelben is kezdték fölismereni, a kábultságából felocsudó nép - amelyben a napóleoni harcok "azt a meggyőződést keltették, hogy képes is, alkalmas is saját ügyei vitelére" - ^{1/}mindinkább igyekezett saját sorsának intézője lenni, nehogy - mint eddig - róla nélküle intézkedjenek.-

1./

Pulszky A.: Id.m. 165. 1.

A kor abszolútizmusa azonban a népakarat megnyilvánulásának csak egy módját engedte meg: a forradalmat. A XIX.század első felében bekövetkezett forradalmak a szent szövetség által elnyomott nemzeti és demokratikus eszméknek robbanásai. E forradalmakban már teljesen kifejlődve jelenik meg előttünk a nemzetiségi eszme, mindinkább láthatóvá téve a maga jó és rossz oldalait. A bécsi kongresszus és a " szent szövetség " korának a nemzetiségi eszme szempontjából vett hatását a következőkben összegezhetjük:

A napóleoni harcokban erősen megnyilvánuló s nagy tömegeket átható nemzetiségi eszmét a bécsi kongresszus határozatai megsemmisíteni igyekeztek s e törekvésükben segítő társra találtak részben a romanticizmusban; az eszme ereje azonban - ép úgy, mint a gázaké - a nyomás alatt csak növekedett s azzá a hatalommá erősödött , amely nemcsak a mult, hanem a jelen történetét is jórészen meghatározza.- Az erősödő eszme nem csekély mértékben táplálkozott abból a romanticizmusból, mely más oldalról ép ellene hatott.-

✱

Nem véletlen tehát, hogy a XVIII.század végén, illetve a XIX.század elején föllángolt a nemzetiségi

eszme. Számos ok hatott oda, hogy az állandóan előretörő-
vő, a jelen viszonyai között lehetséges legjobb helyzet
elfoglalására törekvő emberiség a nemzetiségi eszme által
kijelölt utra terelődjék:

A kultúra a XVIII. század végén a fölvilá-
gosodás eszméi folytán mind nagyobb és nagyobb tömegeket
von körébe; de mivel a nép zömének művelődése csak a nem-
zeti nyelv által lehetséges, szükségképen nemzetivé vált.-

A fölvilágosodás kora az egyetemes emberi
eszmét juttatja uralomra. Ezen eszme azonban számos ok kö-
vetkeztében hitelét veszítette s a csalódott emberiség ter-
mészetszerűleg, az ellenkező, tehát nemzeti irányban kezdi
keresni azt, amit az előbbi irányban haladva meg nem talált.

Ugyancsak a fölvilágosodás kora juttatta dia-
dalra az ember egyenlőségének és szabadságának eszméjét,
amelyből logikai szükségszerűséggel folyt ezen elveknek
minden népre és nemzetre való alkalmazása.

A XVIII. század végén a gazdasági élet te-
rén beállott fejlődés folytán egyes nemzeteknek számos ap-
ró államra való oszlása mindinkább kerékkötője lett az in-
tenzív gazdasági élet kialakulásának s így megszületett a

vágy: lerontani e korlátokat s megalkotni a nemzeti egységet.-

Ahhoz, hogy Európa népei azon az uton, mely felé most fordulni kezdtek valóban el is induljanak, a külső indítékot, a francia forradalom demokratikus eszméket terjesztő hatása, majd az erre következő elnyomatás s a Napóleon ellen vívott harcok adták meg.- E harcokban már teljesen kifejlődött nemzetiségi eszmét, a "szent szövetség/ korában bekövetkezett patrimonialis legitimitás formájába burkolt absolutizmus robbantó erejüvé fokozta.-

Igy született meg a nemzetiségi eszme.

IV.

Nemzetiség és állam .

A nemzetiségi eszme kifejlődésének vázolósa után erre a kérdésre kell feleletet adnunk: mily viszonyba jutott a nemzetiségi eszme a történelem folyamán kifejlődött államokkal.-

A modern értelemben vett nemzetiség egészen a XIX.századig nem érvényesül, mint az állami élet alapja, s az állam egységének semmi kára sem származott abból, hogy lakói különböző nemzetiségűek voltak. E jelenség oka több körülményben keresendő.-

Az ókori népek "kiválasztott"-aknak hitték magukat, tulajdonságaikat olyanoknak, amelyek őket más népek fölötti uralomra praedestinálják. E fölfogásuk vilá-

gosan megnyilvánul a "barbár", "goj" stb. kifejezésekben. Más népek egyenjogúságának el nem ismeréséből következett, hogy birodalmaiknak semmiféle nemzetiségi jelleg határt nem szabott s a határ mindig az érintkező államok benső erejének s a földrajzi viszonyoknak eredője volt, ^{1/} azaz: minden állam addig terjeszkedett, ameddig terjeszkedését saját erejének kimerülése s a földrajzi viszonyok lehetlenné nem tették.- A középkor folyamán főleg a keresztyén-ség niversalis szelleme erősen akadályozta, hogy a nemzetiség mint államalkotó tényező erősebb kifejezésre jusson.- De az egyház ily irányu hatása nélkül sem igen találhatnánk e korban nemzeti jellemvonásokat, mivel azon nemzetek jórésze, amelyek ma Európát lakják, csak e korban alakultak ki.- A középkor végén kialakult nemzetek, még mindig nem voltak elég érettek arra, hogy a politikai élet iránytűjét saját céljaiknak megfelelően irányítsák s így az elsősorban a feudalizmus anarchiájából kiemelkedett absolut uralmu dinastiák érdekei szerint igazodott.-Ezen ér-

^{1/} L.Ratzel F.: A föld és az ember. Fordította Simonyi Jenő Budapest. 1887. 136.-174.1.

dekek sok esetben ugyan nemzeti jellegűek voltak, de mégis elsősorban dinasztikusak, ^{1/} s ott ahol a nemzeti érdekek a dinasztikus érdekekkel ellentétbe jutottak, természetesen az előbbieknek háttérbe kellett szorulniok, amiből természetesen folyt, hogy ha a dinasztia érdekei úgy kívánták: egy állam keretein belül akárhány nemzetiség egyesíthető volt.- Körülbelül az volt a helyzet a nemzetiségi eszme kialakulásáig, mely az állami élet egyedüli alapjává a nemzetiséget téve minden nemzetiség önálló államalkotását tette ideállá s ezzel az állam nagyságát örök időkre a nemzetiség határaival akarta megszabni.-

Európa történelmileg kialakult államai s a nemzetiségi eszme háromféle viszonyba jutottak egymással.

I. Ott, ahol a történelem folyamán az állam keretein belül élő népek egy néppé olvadtak össze, a nemzetiségi eszme nem lépett föl, mint állammódosító tényező, mivel már a demokratikus eszmék diadala a népet a maga egészében nemzetté tette s minthogy e nemzet teljesen homogén volt, megvalósult az az állapot, amely a nemzetiségi eszme ideálja.- /Franciaország, Spanyolország stb./

1./ Számtalan példa közül elég megemlítenem hazánk föl-szabadítását a török uralom alól; e harcok minden nemzeti jelleg dacára is elsősorban dinasztikus érdekekből eredtek.

A nemzetiségi eszme ilyen helyen a "nemzeti" minnél teljesebb kifejtésében, a nemzeti irodalom és művészetek erős föllendülésében jelentkezett.

II. Ott pedig, hol a történelem folyamán egy nép számos apró államra bomlott szét a nemzetiségi eszme egyesülési törekvéseket szült, amelyet korunk nagy államok felé törekvő irányzata is elősegített. ^{1/}E törekvések ott, ahol az állami fejlődés más feltételeivel ellenkezésbe nem jutottak, mint Német-és Oroszországban, üdvös eredményeket szültek s nemzeti fejlődés szilárd kereteit teremtettk meg.-

III. Végül ott, ahol az állam keretein belül élő hépek a történelem folyamán nem olvadtak össze: egy bomlasztó irányzatot szült amely csak a történelmileg kialakult államok romjai fölött ülhetett diadalt. - Ez utóbbi esetet nemcsak azért kell közelebbről megvizsgálnunk, mert hazánk is e helyzetben van, hanem azért is, mert az emberi fejlődésnek egy évezreden át bevált kereteit csak az esetben szabad lerontanunk, ha helyette jobbat tudunk alkotni.

1./ L. Ratzel F.: Id.m. 206 és 220 l.

Ha a történelmileg kifejlődött és a nemzetiségi eszme által megkívánt állami alakulatokat akarjuk abból a szempontból vizsgálni, hogy melyik nyújthat a fejlődés számára biztosabb kereteket, azaz: melyik bir nagyobb létjogosultsággal, akkor helyesebbnek látszik e kérdést hazánk viszonyait vizsgálva eldönteni és pedig oly formán, hogy megvizsgáljuk előbb azt, amit a történelmileg kifejlődött állam ad, azután pedig azt, amit a nemzetiségi eszme ideálja adhat.-

Hazánk területén számos apró nemzetiség lakik, amelyek a történelem folyamán, - mivel érdekeik közössége egymásra utalta, őket, - egymás mellett el egészen a legutóbbi századig, békésen megfértek.- Érdekeik közössége a következő okokból származik:

1./ A történelem folyamán az államok hatalmát, lakócai nemzeti érzésétől eltekintve, lakóinak száma s kulturális ereje, az államterület geográfiai fekvése s gazdasági értéke szabja meg. - Minden államnak tehát e föltételek után kell törekednie s ebből elsősorban az következik, hogy azon apró népeknek, amelyek más nagy népek között telepedtek le, ha azok között föl nem akarnak morzsolódní:

egy államban kell egyesülni.- Hazánk területén lakó népek a történelem folyamán állandóan ily helyzetben voltak. Nyugatról a számbeli és kulturális túlsúlyban lévő ^{nemzet} ~~nemzet~~-ség, keletről pedig a byzanci császárság, majd a török birodalom ujabban pedig a cári Oroszország fenyeget szétmorzsolással bennünket s mindazokat a népeket, amelyek hazánk területén laknak.- Magyarország egyik legfőbb történelmi feladatát töltötte be azáltal, hogy oly népek fennmaradását segítette elő, amelyek fennmaradása hazánk biztos keretei nélkül alig lett volna lehetséges.- És azok, kik ma egy eszmétől elvakulva szétdarabolásunkat kívánják, nem gondolják meg, hogy győzelmi orgiaikat ép azon állam romjai fölött akarják ülni, amelynek talán egész létüket fennmaradásukat köszönhetik.-

Európa békája évszázadok óta néhány nagy állami egyensúlyán nyugodott, s ezen államok között nem csekély szeretet töltött be hazánk s a velünk egyesült Ausztria.- Hazánk fennállását tehát már magában az a tény is elegendőképpen megokolja, hogy - egységbe foglalván össze az itt talált népeket, - Európa békáját nagymértékben elősegítette az önmagában állami életre képtelen apró néptö-

redékek számára az állami fejlődés előnyeit biztosította s megakadályozta, hogy e terület - miként Olaszország - az európai népek rabló hadjáratainak színtere legyen -

Közép-Európa e részén egy nagy államnak kialakulása nem véletlenségen, hanem az egyesített népek legteljesebb politikai érdekközösségén alakult.-

Nyilvánvaló, hogy ha a politikai érdekek közössége már magában véve is az itt lakó népek egyesülését kívánja meg, méginkább be kellett következnie ennek az esetben, ha a részek egyesülését a geográfiai s a gazdasági viszonyokból folyó érdekegység is követeli. Ez volt az eset hazánkban.-

2./ Az állami határok alakulását a történelem eddigi folyamán sohasem teoriák, hanem az egymással érintkező államok ereje s a geográfiai viszonyok szabták meg s nehezen hihető, hogy ez a jövőben másként legyen.- Ha ez így van, úgy önkénytelenül következik mindkét föltétel utáni törekvés.- Az előbbi - amint láttuk - abban kell, hogy nyilvánuljon, hogy a nagy népek között fekvő apró népek egy államban egyesüljenek, - az utóbbi pedig abban, hogy azok egyesüljenek, kik geográfiailag egységes

területen laknak "mert nyilvánvaló, hogy minél zárkózottabb valamely földrajzi egység, annál nagyobb erővel tartja össze azon politikai tagokat, amelyek területén keletkeztek." ^{1/}
Valamely állam geográfiai egységének fontosságát hosszasan hangsúlyozni felesleges, mert azok az előnyök, amelyek a határok könnyű védhetőségéből, a részeknek a középpont felé való lejtősödésből, a völgyeknek a medencébe való nyílásából, az egységes folyamrendszerből stb. származnak olyanmire nyilvánvalók, hogy részletesebb bizonyítása feleslegesnek látszik. Különb is az a tény, hogy hazánk határai mindazon szerencsétlenség és csapás dacára is, amelyek bennünket értek, egy évezreden át alig változtak, minden szónál fényesebben bizonyítja a természetes határoknak az állami élet szempontjából vett hatalmas jelentőségét.-

3./ Ehez járul még hazánk gazdasági egysége is, ami különösen korunkban, midőn a kereskedelem és ipar mind nagyobb köröket kezdett felölelni s a mindinkább növekedő népesedés folytán a gazdasági produktumok fokozása elsőrangú érdek: különös fontosságot nyer. S hazánk gazdaságilag, ép úgy mint geográfiailag, egységes, mert "a kü-

1./ Ratzel F.: Id.m. 161.1.

lőnböző vidékek termékeikkel egymásra vannak utalva; tehát ha más nem is kapcsolná őket össze, „már gazdasági érdekeik közössége összetartozásra készítetné őket. A felföld vasáért, aranyáért, fájáért, sójáért, iparcikkeiért szívesen ad adom-bos vidék bort, buzát. Bizonyos egysulyban tartják egymást az ellentétes vidékek, mint a mérleg két serpenyője.” 1/

Nem véletlenség tehát, hogy a Kárpátok víz-választóján belül egységes állam alakult ki, mert mélyen - fekvő okok: az itt lakó népek politikai egymásra utaltsága az általuk lakott területek gazdasági és geográfiai egysége szükségszerűleg vonták maguk után annak kialakulását, s fönymaradását. Ezek a gyökerek oly mélyre nyultak, hogy állami létünket a történelem minden zivatarra sem volt képes megdönteni, éppen mivel e gyökerek mélyebben feküdtek, mint amennyire a történelem hullámai érnek.--

S vajjon ma nem állanak fenn ezek az okok?

Európa szomszédságunkban lakó nagy népek² ha olykor idegen ellenségtől vagy belviszályoktól lenyügözve

1./ Simonyi I.: Ratzel Id.m.-hez írt függelék 591.1.

terjeszkedésre képtelenekké tétetnek is, nem szűnnek meg ránk nézve, veszedelmesnek lenni, mert az elgyengülés korszaka ezeknél sem tart örökké s az, ki ma az ellenség lábai alatt fekszik, holnap talán ujult erővel szökik talpra. S talán nemzetiségeink közül csatlakozhatik egyik is a környező nagy népek valamelyikéhez anélkül, hogy önállóságát nagyobb veszély ne fenyegetse, mint hazánk keretein belül? Mialatt a lengyel a szabadságharcok egész sorozatában tiltakoznak az orosz testvérekkel való egyesülés ellen, - ami pedig éppen a nemzetiségi eszme szülte panszlavizmus érdekeit szolgálta volna, - addig történelmünk el egészen a XIX. század közepéig egyetlen esetet sem említ, hogy hazánk különböző nemzetiségei fegyverrel kezükben állottak volna egymással szemben. - Hazánkban a nemzetiségeket soha sem fenyegeti a megsemmisülés veszélye, nem pedig azért, mert a magyarság fölénye a nemzetiségekkel szemben csak arra elegendő, hogy az államnak színt és jelleget adjon, de arra mindig kevés, hogy azokat teljesen asszimilálja. Semmi sem mutatja ezt jobban, mint a nemzetiségek abszolút számának állandó növekedése. Ezzel szemben a hatalmas orosz nép tengerében néhány millió hasonló jellegű kisebbség könnyen eltűn-

hetne.--

Hasonlóképen fennállanak azok az előnyök, amelyek geográfiai és gazdasági egységünkől folynak.-- Igaz ugyan, hogy a technika vívmányai számos oly közlekedési eszközök között teremtettek, amelyek a természeti akadályok leküzdését könnyebbé teszik, mégis ezek az akadályok ma is léteznek, s amíg a múltban az érinzkezés csekély mérve folytán csak ritkán léptek előtérbe, addig ma ugyyszólván minden nap megbotlunk benne, vagy ha kikerüljük, minden nap érezzük azt a munka és időbeli veszteséget, mely ezzel jár.-- Épen korunkban, midőn a kifejlett gazdasági élet minél távolabbi köröket igyekszik szálaival összefűzni kell az államnak olyformán kialakulni, hogy részeit leküzdhetetlen vagy legalább is nehezen leküzdhető akadályok el ne válaszszak.-- Hazánk különböző részei termékeinek kicserélése ép oly evidens érdek ma is, mint volt a múltban, sőt figyelembe véve hazánk népességének állandó gyarapodását s ezzel a cserének mind nagyobb szükségességét: ezen érdek még fokozódni látszik. Igaz ugyan, hogy a különböző termékek kicserélése nemcsak egyes országrészek, hanem különböző országok között is lehetséges, így tulnyomóan iparúzó vagy ag-

rár államok fennállása is lehetséges. Ez azonban csak a béke nyugalmas éveiben van így s egy hosszabb háború az ily egyoldalulag fejlett államok legmélyebb alapjait rendíti meg.- Egy életképes államnak minden eshetőségre berendezkedve kell lenni.-

Ma is meg vannak tehát azok fundamentumok, amelyeken ezredéves létünk nyugszik, ma is kell, hogy érezzük azokat az előnyöket, amelyek e hon népeinek egyesüléséből származnak.- Együttlétünk alatt talán a megszokás miatt, kevésbé éreztük üdvös hatásait, de ennek abban a pillanatban, amelyben ezek egy erőszakos szétszakítás folytán eltűntek, lehetetlen nem éreznünk azokat a fájdalmakat, amelyeket egy oly sok szál által,összefűzött testnek szétszakítása okoz.-

Magyarország csak egyet nem adhat a nemzeti-ségeknek, azt, hogy nemzetiségük önálló egyéniségük kifejtését tulterjesszék, azokon a határokon, amelyek áthágását az állam egysége tiltja.- Nem engedheti tehát, hogy az állam intézményeinek jellegének meghatározásában valamennyi nemzetiség külön szelleme érvényesüljön, mivel ez könnyen

az egység megbomlását vagy legalább is ^{személyiség} ~~légytárs~~ vonná
maga után.- 1/ - mindez - talán kontrasztnak látszik -
ép úgy nemzetiségek, mint a magyarság érdekeiből kifolyó-
lag van így, mert ha Magyarország főnállását sokoldalú
egymásra utaltságunkból kifolyólag mindnyájunk érdekében
fekvőnek fogadjuk el, akkor önként következik ennek - épen
azért, mert heterogen elemekből áll - minél teljesebb egy-
sége; ez pedig csak úgy lehetséges, hogy a különböző egy-
mással ellentétes népszellemek közül csak egy érvényesül-
jön mint jellegadó.- S hogy ez csak a legszámosabb, legkul-
turáltabb, gazdaságilag ^{leg} ~~fejlettebb~~ lehet: az nemcsak a
célszerűség, hanem az igazság elvéből is folyik.-

Ezzel szemben mit adhatnak azok az államok,
amelyek a nemzetiségi eszme ideáljait képezik?

Mindenekelőtt azzal kell kezdenünk, hogy az
ideál: a tiszta nemzeti állam hazánk területén - bármikép

1./

L. Balogh Arthur.: Az államtudománya. Bp. 1909. 228-
233. l. V. ö. B. Eötvös J.: Nemzetiségi k. Id. m. X. fej. -
/Ha a nemzetiségnek, mint össz-személyiségnek egyenjogusi-
tása nincs is meg, - mert nem lehet, - az egyén, mint ilyen,
bármely nemzetiség tagja legyen is ugyanazon jogokat él-
vezi./

és bárhová kapcsoljuk is ennek részeit - megvalósíthatatlan, mert nemzetiségeink nem alkotnak kompakt tömböket, hanem összefolynak s így a nyelvhatárok mentén az államhatárokat meghuzni lehetetlen. Ha pedig a többséget, vesszük alapul, úgy csak egy új nemzetiségi harcoknak kitett államot kapunk.-

De tételezzük föl azt a lehetetlen esetet, hogy sikerül az új államok határait nyelvhatárok mentén meghuzni. Mit nyertünk ezzel?

Oly államokat, amelyek az államalkotás minden más szempontját, a geográfiai s gazdasági egységet, a politikai életképességet alárendelték egy szempontnak a nyelvegység szempontjának. Így azután olyan életképtelen alakulat állhat elő, amely hosszan elnyult alakjával, cikk-cakkos határaival mindenhez inkább hasonlít, mint oly államalakulathoz, mely a biztos fejlődés számára garanciákat nyújthat. Az ily állam talán a béke nyugalmas éveiben existálhat, de mihelyt a háboru hatalmas lökései érik alkotó részeit - hogy ugymondjam - fajsulyaik szerint széthullanak s mindenik ismét elfoglalja azt a helyet, amelyet számára az egész történelmi fejlődés kijelölt.- Az ilyen állam hij-

jával van mindazon feltételeknek, amelyek nélkül egy állam életképes nem lehet, hijjával van a geográfiai s gazdasági egységen kívül azon közösségérzetnek, amelyet egy állam lakóiban csak hosszas történelmi mult kelthet.--

A nemzetiségi eszme örökidőre akarja megszabni az államhatárait akkor, midőn azt a nemzetiség határaival azonosítja.- Ez nem csak azért lehetetlen, mert a nemzetiségeket nem választják el biztos határok, hanem azért is, mert a történelemből leszűrhető tapasztalatokkal ellenzik.- Az államhatárok változása, illetve az államterület alakulása a történelem eddigi folyamán mindig két körülménynek: az egymással érintkező államok erejének s a geográfiai viszonyoknak az eredője. Vajjon elképzelhető-e, hogy ez a jövőben másként lesz s egy erőteljes terjeszkedésre képes hatalmas nemzet, szomszédainak határainál csak azért megálljon, mert az más nemzetiségű? A hódító, amint a multban megtalálta a maga jogcímét, úgy meg fogja a jövőben is, s vele szemben nem elvek, hanem, - amint a multban, - erő és a természeti akadályok állhatnak meg, tehát az a két tényező, amellyel az apró néprajzi határokkal kerített államok nem rendelkeznek.- Minden állam, melynek létalapja nem saját

ereje, hanem szomszédainak jó indulata: igen labilis alapon nyugszik.-

A nemzetiségi eszme szülte állam csak egyet adhat: az állam jellegét adó nemzetiség szabad kifejlődését, de mivel tiszta nemzeti állam megalkotása - legalább is hazánk területén - lehetetlen, a kisebbségben maradt nemzetiségeket ép úgy kénytelen nemzetiségek szabad kifejtésében gátolni, mint az az állam, amelyet szétfeszített.- De vajjon ér-e sokat az az uralkodó nemzetiség is a maga hatalmával, ha az állami lét legfőbb feltételeivel nem rendelkezik?

A nemzetiségi eszme és történelmi Magyarország kapcsolatát a következőkben összegezhetjük:

A nemzetiségi eszme ideálját képező nemzeti államok Magyarország földarabolásával sem volnának megvalósíthatók, a különböző nemzetiségek összefolyása következtében. De ha föl is tételezzük, hogy nemzetiségeink szétválaszthatók, úgy még mindig csak életképtelen államok alakulhatnak ki, amelyek minthogy az állami lét legfőbb alapjainak hijjával vannak, legfeljebb csak a béke nyugodt éveiben existálhatnak, de a háború zivataráiban állandóan a szét hullás veszedelmének vannak kitéve.- Ezzel szemben hazánk

rendelkezik mindazon feltételekkel, amelyekkel birnia kell egy a sors minden csapását keresztül élni akaró államnak, s lakóinak - ha a nemzetiségük korlátnélküli kifejtését nem is adhatja meg - a biztos fejlődés oly garantiáit nyújtja, amelyeneket nem nyújthat azon államok egyike sem, amelyek romjain alakulhatnak

-----..-----

Mindazt amit hazánk és a nemzetiségi eszme kapcsolatáról elmondottunk, nem alkalmazhatjuk talán általános érvénnyel minden oly államra, amelyet a nemzetiségi eszme szét akar feszíteni, mégis azok a szempontok, amelyeket e kérdést tárgyalva kiindulási pontokul vettünk, minden ilyen esetben figyelembe veendőek s annyi már most is leszögezhető, hogy a nemzetiségi eszme csak ott lehet új államokra való törekvés bázisa, hol az államalakulás egyéb feltételeivel ellenkezésbe nem jut, vagy ha ellentétbe jön is bizonyos fokig, az általa létre hozott új állam még mindig többet tud nyújtani polgárainak, mint amennyit a történelmileg kifejezett államok megdöntésével elvesz tőlük.- Hazánk területén egyik kiválonak sem tehet eleget.-

V.

A nemzetiségi eszme következményei.

A nemzetiség eszme is, mint minden eszme, mely az emberiség történetében föllelhető, a jót és rosszat, hasznosat és károsat egyaránt egyesíti magában. - Ez természetes is, mert egy eszme sem képes az emberi élet sokoldalúságát magában egyesíteni. Pedig az emberi élet sokoldalú s az emberiség előhaladásának utjai, - ha végpontjaikban egyesülnek is, - igen különböző s gyakran ellentétes irányban futnak. - Azon eszme, mely a szanaszét futó utak közül egyet mint az "igazságra vezérlő" -t kijelöl, kell, hogy a vele ellentétes irányokat "kárhozatra vivő"-nek tartsa s azokat a szempontokat, amelyek egykor azok kijelölésénél irányadók voltak, figyelmen kívül hagyja, illetve saját magának alárendelje, röviden: uralkodóvá válják. - Ez lett a nemzetiségi eszme is. "Egyaránt kész megalkudni

az abszolutizmussal és fölhasználni az alkotmányosság és szabadelvűség nyújtotta előnyöket.- Egyaránt táplálkozik a műveltség forrásaiból és az elmaradottságból, a nemzeti szentnek tartott posványából. Egyszóval, mint minden uralkodó principium, mint az állam, az egyház, nem ismer magánál magasabb fogalmat, s mindent fölhasznál, hogy uralkodhassék." ^{1/}

Mit nyertünk a nemzetiségi eszme uralma által?

Az emberiség fejlődésének egyik fundamentális föltétele a különböző egyéniségek kialakulása s ezek egymással való érintkezése, ^{2/} mert az egyéniségek nem csupán az újnak, másutt meg nem levőnek, hanem bizonyos fokig a sajátos jónak, hasznosnak fogalmait is egyesítik magukban. Az egymással való érintkezés alkalmat ad az egymástól való tanulásra, a különböző fogalmak egymással való érintkezése folytán új s fejlettebb fogalmak kialakulására.- A nemzetiségi

1./ Marcali H.: A reformok kora. Id.m. 518.1.

2./ B.Eötvös J.: Id. m. II.k. 604-612. 1. Eötvös ebben látja a haladás első törvényét.

eszmében, - mely éppen akkor támadt föl, midőn az egyetemes-
ség szelleme minden vonalon uralkodóvá lenni látszott, - az
emberiség haladásához szükséges differenciálódásnak egyik
legfőbb formáját kell látnunk, amely valóban " az emberi élet
óriási mérvű gazdagodását eredményezte s új, nem is sejtett
erőket serkentett tevékenységre." ^{1/}.

A nemzetiségi eszme célja - t.i. a nemzeti-
ségben rejlő összes erők harmonikus kifejtése, - magával von-
ja a nemzetiség összes tagjainak - tehát a nép műveletlen réte-
geinek is - minél nagyobb fokú művelődését, mert nélkülül a
nemzetiségben rejlő összes erők kifejtéséről alig lehet szó.
S valóban azt látjuk, hogy a nemzetiségi eszme uralomra jutá-
sa óta /természetesen más okok eredményeképp is/ a nép zöme
a nemzeti irodalom, költészet, művészet hatalmas lendületet
vett Európa-ugyszólván - minden népénél. - S akkor, midőn a
nemzetiség kifejtését a nemzeti célok után való törekvést
szinte elrölcsi kötelességgé teszi "a népekben ideális célok
elérésére akaraterős tevékenységet keltett. - Az ember ide-
álok utáni törekvése ellankad, a szemünk előtt egy látható

^{1/} A. Grontenfelt: Id.m. 197.1.

kézzelfogható cél nem lebeg. A nemzetiségi törekvések a népek számára oly célt teremtettek, amely sokkal könnyebben fölfogható és népiesebb - s emellett jóval inkább képes szélesebb rétegeket magával ragadni, - mint az általános emberi eszme." ^{1/}

A nemzetiség szabad kifejtésének azonban bizonyos garanciákra is volt szüksége. Tehát minden nemzetiségnek erőre, hatalomra kellett törekednie. Hatalmas verseny indult meg az egyes nemzetiségek között, mindenik különbb akart lenni a másiknál, mindenik szebbett, jobbat igyekezett alkotni, mint a másik. ^{2/} Mindez igen sok esetben a szépnek, jónak, hasznosnak addig ismeretlen formáit teremti meg.-

Az a körülmény, hogy minden nemzetiség saját maga alkotta államban fejlődhetik legjobban, megszülte a nemzeti államalkotás vágyát s ez ott ahol az államalkotás más feltételeivel ellenkezésben nem jutott, mint Német- és Olaszországban a fejlődésnek megbecsülhetetlen kereteit teremtette meg.-

^{1/} A. J. Grosefeld: *Fel m. 198. l.*

^{2/} Valószínűleg ebből kiindulva állította föl Eötvös azt a tételt - melynek megcáfolásával B. Kemény Gábor foglalkozott /id. m. / - t. i., hogy a nemzetiségi eszme célja: az uralkodás. /i. k. 91. l. /

A nemzetiségi eszme tehát az emberi fejlődés szempontjából igen sok értékest hozott magával:

Megteremti a fejlődéshez szükséges differenciákat; az alsóbb néprétegek kulturálódását elősegíti; a nemzeti irodalmakban és művészetekben a szépnak, jónak, hasznosnak sajátos formáit fejti ki; midőn önmagát akarja biztosítani, megteremti a fejlődés másik feltételét: a versenyt s bizonyos esetekben előnyös államalakulásokat segít elő.-

De "nincsen rózsza tövis nélkül". A nemzetiségi eszmének is meg vannak a maga tövisei, melyek gyakran vért fakasztanak s fájdalmakat keltenek. Ilyenkor nem csoda, ha elfeledjük a rózsát s csak a töviseket látjuk.-

A nemzetiségi eszme megszüli a nemzeti önértetet, amely nem más, mint saját értékesnek hitt vagy valóban értékes tulajdonságainkon alapuló hivatottság érzése. A nemzeti önértet azonban igen gyakran önhittséggé válik, amely tultengésében oda vezet, hogy más népektől semmi sem fogadunk el, tőlük semmit sem tanulunk, hanem velük szem-

ben gögősen elzárkózunk,- 1/s "jónak találjuk a félbarbárságot is, mert nemzeti és megvetendőnek minden magasabb műveltséget, mert idegen" 2/.

A nemzetiség eszme megszüli a nemzetek közötti versenyt, amely mindaddig hasznos, amíg valamely nemzeti-ségben lévő értékes tulajdonságok kifejtését eredményezi. A verseny azonban nincs mindig e határok közé korlátozva, hanem legtöbb esetben - "finis sanctificat media" elvét tartva szem előtt - mozgósít mindent, jót rosszat egyaránt, saját érdekében. S ki e harcban alul marad, annak legtöbb esetben vagy az elnyomtatás vagy a győző "képére és hasonlatosságára" való átformálódás között kell választani. Így szüli meg a nemzetiség eszme a sovínismust.-

A nemzetiségi eszme szülte meg a nemzeti államalakításra irányuló törekvést. Ez sok esetben üdvös is t.i. ott, ahol az állami fejlődés egyéb föltételei, gazdasági, geográfiai egység s bizonyos fokú kulturális fejlettség - amely annál inkább szükséges, minél kisebb valamely

1./ Th. Lindner: Id.m. 84.1.

2./ Marcali H.: A reformok kora Id.m. 517. 1.

államalkotó nép,- jelen vannak; ott ellenben, ahol e feltételek hiányoznak, a nemzeti egybezárlás nyújtotta előnyök eltörpülnek azon károk mellett, melyek az államalkotás egyéb feltételeinek hiánya okoz.- A nemzetiségi eszme azonban, mint minden uralkodó eszme magán hordja az orthodoxia jellegét s magát semmi más szempontnak alárendelni nem engedi.- Így születnek meg azok az államok, melyek nem bírnak sokkal több életképességgel, mint egy szétvágott testnek tagjai, amelyeknek csak egy vigaszuk lehet: hogy halotti énekeiket saját nyelvükön zenghetik el önönmaguk felett.-

Az önálló államalakításra irányu törekvésekkel kapcsolatban kell megemlékeznünk a nemzetiség eszme torzszülötteiről. Ezek közül legjelentékenyebb volt a panszlavizmus, az összes szláv népek egyesítésére irányuló törekvés.-

A szláv népek egységét már a XVII. században hangoztatták egyesek ^{1/}de ugyyszólván minden hatás nélkül.- A szláv népek egységének gondolata valójában csak akkor talált visszhangra, midőn a közszellemet a nemzetiségi

1./ L. Paul Diels: Die Slaven. - Leipzig 1920. - 137.1.

eszmé reagálásra alkalmassá tette, azaz: a XIX. század első felében, - Talajdonképeni megalapítója Kollár János főleg a szláv népek "irodalmi kölcsönösségét" /litterarische Wechselseitigkeitt/ hangoztatja.- Igéri ugyan, hogy: "az irodalmi kölcsönösség békében hagyja az ország határokat, a jobbágyság függését egyik vagy másik uralkodótól, a megnyugszik a dolgok mai rendjében " ✓ azaz: nem akar politikai mozgalom lenni, mindez azonban nem gátolja abban, hogy - miként egy új próféta - ne hirdesse a mi napunk leáldozását s a szláv dicsőség hajnalának közeledtét. - Az eredmény az lett, hogy a szlávság egy ábrándkép után kezdett futni s ez magával hozta mindazokat a káros következményeket, amelyekkel egy elérhetetlen cél utáni törekvés jár. S midőn az irodalmi lepel nem látszott már többé szükségesnek azt habozás nélkül félredobta s kiméletlenül fölhasznált minden oly eszközt, amelyet ábrándképének elérésére jónak látott.-

1./ Jaroslav Vlcek: Dejiny litteratury slovenskej Turóczt. Márton. 1890. 37.1. Idézi Kollár: Litterarische Wechselseitigkeitt. 1843. c. művéből.

Hosszu lenne kutatni azokat az okokat, amelyek a pánszlávizmus megerősödését és elterjedését elősegítették s megmagyarázzák azt a körülményt, hogy a nemzetiségi eszme a szlávok körében ily beteges irányba jutott. ^{1/} Ehelyett inkább azon tényekre igyekszünk rámutatni, amelyekből nyilvánvaló lesz, hogy a panszlavizmus célja nem egyéb, mint utópia s a nemzetiségi eszmének meghonosítása.-

Ezt bizonyítják a következő tények:

1./ A szláv népek fajilag és nyelvileg ép úgy elütnek egymástól, mint a különböző román és germán népek, ugyannyira, hogy egymást meg sem értik s ha kongresszusokra jönnek össze - hol "testvéri" csókokat szoktak váltani - kénytelenek a németnyelvet használni. ^{2/}, amely ugy látszik minden pangerman veszedelem dacára is a legalkalmasabb eszköz arra, hogy egymást megértsék.

1./ Bonkáló S.: A Szlávok. Bp. 1915.27-33.1. -
V.ö. Ballagi G.: A nemzeti államalkotás kora.
Bpest./A Szilágyi J. által szerkesztett magyar nemzet története IX.k. / 521-539.1.

2./ Bonkáló S.: Id.,m. 48.1.

2./ Vallási és kulturális tekintetben szinte áthidalhatatlan ellentétek választják el őket egymástól, amíg a nyugatiak katolikusok s a római kultúra hívei, addig a keletiek pravoszláv vallásuak s a byzanci műveltség gyermekei. Az a különbség amely a két kultúra között még ma is fennáll egész érzés - és gondolatvilágukba belegyökeredzett, úgy hogy a pravoszláv vallásu orosz szinte megvetéssel tekint a "rothadt nyugatra", amelybe a romlatlan szlávság van hivatva új életet lehelni.-

3./ A pánszlávizmus megvalósítása csak egy féleképpen képzelhető el és pedig úgy, ha az összes szláv népek lemondanak önálló létükről s asszimilálódnak a leghatalmasabbhoz: az oroszhoz. Hogy ez oly kifejezett nemzetiségeknél csak a nemzetiségi érzeme megsértésével lehetséges, azt nem szükséges bizonyítani.

4./ A szlávság a történelem folyamán állandóan a differenciálódás felé halad s a nyelvekre nemzetiségekre való tagozódás a történelem folyamán mind nagyobb- és nagyobb mérveket öltött s ölt még ma is.

Igy az egyesülés a fejlődés általános irányával homlokegyenest ellenkezik.

Talán még szaporíthatók lennének azok az okok, amelyek a panszlavizmus megvalósíthatatlanságát bizonyítják, irreális voltának bebizonyítására azonban ennyi is elegendő.-

A panszlavizmus óriási hatást gyakorolt Európa népeire azokat jó ideig rettegésben tartotta. Legtöbb hasznát hozott az egészről az orosz politika, amely igen tetszetős leplet talált benne saját imperialista céljainak eltakargatására s legtöbbet ártott az apró szláv népeknek, mivel ezeket jelenlegi helyzetükkel, elégedetlenné tette, de sorsukon javítani nem tudott, mert az üdvöztető hely "Panszlavia" a földön nem, hanem csak a képzelet birodalmában volt föllelhető.-

A panszlavizmussal kapcsolatban kell megemlékeznünk a pangermanizmusról, amelynek állítólagos célja, egyesíteni mindazokat a területeket "hol német szó hallható. " A pangermanizmussal hosszasan fog-

lalkoznunk felesleges, mert a való életbe alakítólag
be nem nyult, soha nagy tömegeket át nem hatott, in-
kább csak néhány fantasztá agyát izgatta.- Az egész -
amint Bonkáló mondja ^{1/} - csak "üres jelszó", amelyet
a szlávok találtak ki, talán azért, hogy ezzel saját
törekvéseiknek létjogosultságot adjanak.-

A panszlávizmus egyik oldalhajtása volt
az illirizmus, mely a délszláv népek egyesítését tűz-
te ki célul. - De hogy mi módon kell ezt az egyesü-
lést elképzelnünk, hogy ennek az új délszláv államnak
mily viszonyba kellett volna jutnia hazánkkal s Auszt-
riával avagy teljesen önálló? arra nézve maga a moz-
galom vezére sem nyilatkozott,^{2/} s így nemcsak bennün-
ket, hanem követőit is meglehetősen kétségek között hagy-
ta e kérdésre vonatkozólag, ami azután magával vonta
a fantázia korlát nélküli csapongását.- Kialakulást

1./ Bonkáló S.: Id.m. 28.1.

2./ Balagi G.: Id. m. 455. 1.

nagyban elősegítette Napóleon illir királysága, amely először foglalta össze egységbe a délszláv népeket.- Az illir ^{mozg}álgalom célját csak hazánk szétszakítása árán érhetne volna el.- Hogy ez nemcsak a magyarság, hanem a nemzetiségek szempontjából is mily káros, azt már fentebb is igyekeztünk kimutatni.-

Meglehetősen hasonló jelleggel bírt a románok törekvése, amely Dákórománia eszmájében öltött testet s a történeti álmodozás zavaros forrásaiból meritett erőt.- E törekvés célja t.i. valamennyi román egyesítése, szintén csak hazánk szétszakítása esetén érhető el.-

Mind e törekvések megegyeznek abban, hogy igen körvonalazatlanok, igen misztikusak, mindannyian a mult homályos s gyakran meghamisított emlékeiből táplálkoznak s megalkotásukban a főszerep nem a józan észnek, hanem a fantáziának jutott; valamennyien a meglévő államok elleni küzdelmet szitják, de azoknál jobbat

teremteni nem tudnak, mert ábrándképeik vagy tulesnek az elérhetőség határain, vagy ha elérhetők is, csak igen nagy rombolások árán s még mindig nem nyújtanak az emberi fejlődés számára oly erős, a történelem zivataraiiban kipróbált s bevált kereteket, mint azon államok, amelyeket szétromboltak.- Mind e törekvések legfőbb hibája, hogy a hosszas történelmi fejlődés nyújtotta lehetőségeket figyelmen kívül hagyják s mindent, „mit a képzelet ideálisnak, szépnek kiszinez, „lehetőségesnek, elérhetőnek is tartanak s ilyenkor figyelmen kívül hagyják azt, hogy a jelen helyzetből az ideák országába való átmenetel oly rombolásokkal jár, melyek barátot s ellenséget egyaránt maguk alá temethetnek.-

A nemzetiségi eszme is megtermi tehát a maga fanyar gyümölcsit, midőn ítélőképességünket gyöngíti s önhitten mindent, mi nemzeti, a sérthetetlenség leplével von be, midőn a nemzetek között; ellenségeskedést kiélesíti s midőn elérhetetlen ábrándképek utáni

törekvést éleszti s ezzel oly államalakulásokra ösztönöz, amelyek még elérve is, a fejlődésnek inkább kerékkötői, mint biztosítékai lennének.--

✱

✱

✱

Igy van összeforva a nemzetiségi eszmében a jó a rosszal. Korunk ma még az eszme uralmának jegyében folyik s így nehezen remélhetjük, hogy e különböző elemeket szétválasztó belátás áthassa a nép nagy tömegét.-- De bizonyára eljön az a kor, amelyben mind erősebb lesz az a tudat, hogy a nemzetiségi eszme is, mint minden más eszme, melyet Európa népei saját testükön próbáltak ki, nem képes minden irányu törekvéseinket kielégíteni s lesznek új vágyak, új célok, új eszmék s ekkor talán mindaz, ami a nemzetiségi eszmében jó volt a "megmaradás széles határán" átszáll az utókorra, míg ^{széles} ~~széles~~ ^{változó} ~~változó~~ elemei a "változás" átadja az örök enyészetnek.

T A R T A L O M J E G Y Z É K.

	Oldal.
Előszó	1.
I. Fogalmi meghatározások.	6.
II. A nemzetiség alapjai	18.
III. A modern nemzetiségi eszme kifejlődésének okai	38.
1./ A kultúra emelkedésének hatása.	40.
2./ A XVIII. század eszméinek hatása.	48.
a./ a nemzetiségi eszme, mint a XVIII.század eszméinek visszahatása.	49.
b./ a nemzetiségi eszme, mint a XVIII. század eszméinek tovább fejlődése	58.
3./ A gazdasági viszonyok hatása	72.
4./ A francia forradalom és az ezt követő események hatása	84.
IV. Nemzetiség és állam	103.
V. A nemzetiségi eszme következményei.	120.

E R 5703/1952 CY SZ